

Hyväksytty käsikirjoitus, jossa voi olla pieniä eroja julkaistuun artikkeliin verrattuna. Käsikirjoitus on julkaistu *Politiikka*-lehdessä 2/2017:

Reunanen, Esa (2017) Kiristystä vai kilpailukykyä? Auktoriteettiperformanssit ja strategiset kertomukset neuvotteluissa ”yhteiskuntasopimuksesta”. *Politiikka* 59:2, 96–113.

Blackmail or competitiveness?

Authority performances and strategic narratives in the negotiations of “social contract”

By adopting an actor-centric perspective on mediatization of politics, this article examines how media performances affected the power balance within the policy networks negotiating the “social contract” in Finnish labor markets during 2015. The research material consists of newspaper articles (n=321) on the case, and semi-structured interviews (n=16) with members of the policy networks. The article develops an analytical method that combines (strategic) narrative analysis with vocabularies from the literature on authority and the theory of communicative action. By analyzing four types of “authority performance,” the article describes how the balance of power changed from a relatively strong governmental position in summer 2015 to a stronger labor movement position in autumn 2015.

Kiristystä vai kilpailukykyä?

Auktoriteettiperformanssit ja strategiset kertomukset neuvotteluissa

”yhteiskuntasopimuksesta”

Keväällä 2015 hallitustunnustelija Juha Sipilä käynnisti yhteiskuntasopimukseksi kutsumansa hankkeen kohentaakseen suomalaisen teollisuuden kilpailukykyä.ⁱ Hankkeessa oli poikkeuksellista erityisesti se, että maan uusi hallitusⁱⁱ asetti sopimukselle numeeriset tavoitteet ja edellytti työmarkkinajärjestöjen sopivan keinoista, joilla tavoitteisiin päästäisiin. Taustalla oli pitkään

jatkunut keskustelu suomalaisesta konsensuksesta (ks. Rainio-Niemi 2014). Kyky sopia asioista työmarkkinajärjestöjen sekä poliittisen oikeiston ja vasemmiston kesken on tunnustettu suomalainen vahvuus, mutta toisaalta hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen kolmikantaista sopimista on pidetty tuskastuttavan hitaana keinona työmarkkinoiden uudistamiseksi (esim. Vihriälä 2013). Työntekijäryhmien etuuksien keskinäisiä suhteita ei myöskään juuri voida muuttaa, koska yksikään ryhmä ei suostu muita heikompaan sopimukseen. Tästä syystä esimerkiksi syksyn 2007 yritys nostaa sairaanhoitajien palkkoja muita enemmän epäonnistui ja johti yleisesti korkeaan korotustasoon (Kunelius ym. 2010, 100–143).

Tässä artikkelissa tarkastelen yhteiskuntasopimushanketta kamppailuna sekä ajankohtaisesta työmarkkinaratkaisusta että itse työmarkkinajärjestelmästä ja sen pelisäännöistä. Tutkin, miten yhteiskuntasopimuksen osallisten keskinäinen vaikutusvalta rakentui hankkeen kuluessa ja mikä tässä oli erityisesti mediajulkisuuden rooli. Kutsun kamppailun osallisia *politiikkaverkostoksi* (Klijn 2008; Smith 1993), ja korostan näin epävirallisen yhteydenpidon, valmistelun ja suostuttelun merkitystä virallisten päätöksentekomenettelyjen rinnalla. Poliitiikkaverkosto-käsite painottaa myös osapuolten keskinäisiä riippuvuussuhteita. Se, että yhdet osapuolet hallitsevat resursseja, joista toiset ovat riippuvaisia, tuo niille vastavuoroista valtaa ja motivoi ne yhteistoimintaan (Compston 2009).

Poliitiikkaverkostot toimivat useilla eri areenoilla, joiden julkisuuden luonne ja määrä vaihtelevat. Tällaisia areenoita ovat esimerkiksi viralliset päätöksentekaelimet ja kokoukset, osallisten erilaiset epäviralliset tapaamiset ja yhteydenpito sekä mediajulkisuus (sosiaalinen ja journalistinen media). Toiminta yksillä areenoilla saattaa vaikuttaa toimintaan toisilla areenoilla. Esimerkiksi mediajulkisuudessa esitetystä vaatimuksesta voi olla vaikea tarpeen tullessa tinkiä neuvottelupöydässä (Kunelius ym. 2010, 431–435). Oletan siis työmarkkinapolitiikan olevan

medioitunutta (Esser ja Strömbäck 2014; Van Aelst ja Walgrave 2016) siinä mielessä, että sen osalliset käyttävät mediajulkisuutta hyödykseen ja reagoivat sen tapahtumiin.

Lähden oletuksesta, että vaikutusvalta politiikkaverkostoissa rakentuu olennaisesti myös viestinnän keinoin. Kyse on tulkinnoista, dramaturgiasta ja muista vakuuttamisen keinoista. Poliitiikalla on näin aina myös symbolinen, performatiivinen ulottuvuutensa (Hajer 2009, 54–56). Tässä artikkelissa tutkin, miten mediajulkisuudessa esitetyt *auktoriteettiperformanssit* vaikuttivat yhteiskuntasopimushankkeen osapuolten vaikutusvalttaan politiikkaverkostoissa. Tarkoitus on näin kuvata, *kuinka* medioitunutta työmarkkinapolitiikka yhteiskuntasopimushankkeessa oli, ja *millaista* tämä medioituneisuus oli luonteeltaan.

Rakennan tutkimusmenetelmän yhdistämällä politiikan kertomukselliseen analyysiin (Hajer 2009; Jacobs ja Sobieraj 2007; Jones ja McBeth 2010; Miskimmon ym. 2013) kommunikatiivisen toiminnan teorian (Habermas 1991) ja valtatutkimuksen (Alasuutari ym. 2016; Geuss 2001) käsitteistöä. Pyrin näin parantamaan politiikan kertomuksellisen analyysin erottelukykyä ja tuomaan vallan analyysiin myös kriittisen rationaalisuuden perspektiivin. Sovellan näitä ideoita tutkimusaineistoon, joka koostuu Helsingin Sanomien yhteiskuntasopimusta käsittelevistä jutuista kesällä ja syksyllä 2015 sekä yhteiskuntasopimukseen kytkeytyvien politiikkaverkostojen jäsenten teemahaastatteluista.

Esittelen aluksi artikkelin keskeisiä käsitteitä ja teoreettis-metodisia lähtökohtia. Sen jälkeen kuvaan tutkimusaineiston ja tutkimusmenetelmät. Kolmanneksi analysoin juttuaineiston nojalla hankkeen kertomuksellisia tulkintoja ja osapuolten asemaa niissä. Neljänneksi analysoin työmarkkinapolitiikan osallisten haastattelujen perusteella hankkeeseen liittyviä auktoriteettiperformansseja sekä niiden merkitystä osapuolten väliselle valtatasapainolle. Päätän

artikkelin arvioimalla analyysin nojalla suomalaisen työmarkkinajärjestelmän muutosta sekä työmarkkinapolitiikan medioituneisuutta.

Auktoriteettiperformanssit ja strategiset kertomukset medioituneessa politiikassa

Politiikan medioitumista koskevassa keskustelussa on viime vuosina yleistynyt ”toimijalähtöinen” tarkastelutapa, jossa ei niinkään aseteta politiikkaa ja mediaa vastakkain vaan median nähdään vaikuttavan poliitikkojen *keskinäiseen* valtakamppailuun (Van Aelst ja Walgrave 2016, 498).

Mediajulkisuus ymmärretään resurssiksi, jota poliitikot – oman toimintalogiikkansa mukaisesti – käyttävät hyväkseen. He voivat esimerkiksi yrittää vahvistaa omaa agendaansa tukevia tulkinnallisia kehyksiä (Chong ja Druckman 2013). Poliitikkojen mediastrategioita sekä poliitikkojen ja toimittajien vuorovaikutusta ja valtasuhdetta onkin tutkittu paljon (esim. Cottle 2003; Davis 2007). Sen sijaan on vähemmän tietoa siitä, *miten poliitikkojen mediaperformanssit ja tulkinnalliset kehykset muuntuvat poliittiseksi vaikutusvallaksi varsinaisessa päätöksenteossa.*

Vaikka politiikka ja media kietoutuvat olennaisesti toisiinsa (Hajer 2009, 74), ne kuitenkin toimivat eri säännöin, eikä yhdellä areenalla hankittu vaikutusvalta välttämättä päde toisella. Ainakin suomalaiset päätöksentekijät noudattavat varsin erilaisia toimintatapoja mediajulkisuudessa ja politiikkaverkostojen sisäisissä keskusteluissa. Poliitiikkaverkostojen sisällä toiminta perustuu enemmän jaetulle tilannekuvalle ja osapuolten ymmärrykselle toistensa intresseistä, kun taas mediajulkisuudessa korostuvat yksinkertaistetut kertomukset sekä kulloistenkin politiikkakysymysten tunneperäiset ja moraaliset näkökohdat. (Kunelius ym. 2010; Vesa 2013.) Poliitikkojen mediaperformansseilla voi hyvinkin olla merkitystä politiikkaverkostoissa käytäville kamppailuille, mutta politiikkaverkostoissa on omat sääntönsä ja logiikkansa, joiden perusteella mediaperformansseja tulkitaan ja arvioidaan (Reunanen 2012).

Käsitteellisesti on mahdollista erotella vaikutusvallan osatekijöitä, jotka – eri tavoin – pätevät sekä politiikkaverkostoissa että mediajulkisuudessa. Esimerkiksi Geuss (2001, 37–42) esittää viisi tällaista tekijää: *Tiedollinen* (epistemic) auktoriteetti viittaa osaamiseen ja tietämykseen, *luonnollinen* (natural) auktoriteetti karismaan ja johtajaominaisuuksiin, *tosiasiallinen* (de facto) auktoriteetti voimaan ja *muodollinen* (de jure) auktoriteetti legitiimiin rooliin organisaatiossa. *Moraalinen* auktoriteetti puolestaan perustuu ”tekemäämme enemmän tai vähemmän itsenäiseen (free-standing) moraaliseen arvioon” (mt., 41).ⁱⁱⁱ

Alasuutari, Rautalin ja Syväterä (2016, 61) puolestaan määrittelevät vaikutusvallan ”episteemiseksi pääomaksi.” Metafora korostaa, kuinka vaikutusvallassa on kyse tulkinnoista ja toisten vakuuttamisesta ja kuinka erilaiset vaikutusvallan muodot ovat ”pääomaa”, joka voi kasautua ja jota voidaan vaihtaa.^{iv} Geussin tavoin Alasuutari ja kumppanitkin erottavat erilaisia vaikutusvallan (episteemisen pääoman) muotoja: *ontologisessa* pääomassa on kyse tiedosta ja asiantuntemuksesta, *kykyperustaisessa* pääomassa konkreettisista valtaresursseista, *karismaattisessa* pääomassa henkilökohtaisista ominaisuuksista ja karismasta ja *moraalisessa* pääomassa vetoamisesta laajasti hyväksytyihin arvoihin ja periaatteisiin (ma., 61–62).

Nämä valtapohdinnat antavat aiheen ajatella, että avain vaikutusvallan ymmärtämiseen piilee siinä, miten erilaisia valtaresursseja vastavuoroisesti esitetään. Tämä puolestaan johtaa pohtimaan, millainen voisi olla poliittisen vallan *viestinnällinen* jäsenitys ja analyysimalli, joka auttaisi konstruoimaan yhteyden erilaisten politiikan areenoiden välille. Vaikutusvallan tarkastelu viestintäjäsennyksen kautta voisi auttaa ymmärtämään, miten valtapperformanssit mediassa kytkeytyvät vaikutusvallan esittämiseen politiikkaverkostojen sisällä. Tämä ehkä avaisi uuden kulman myös medioitumisen tutkimukseen.

Poliittisen vallan viestinnällisen jäsenyyden on luontevaa nojata Habermasin (1991) kommunikatiivisen toiminnan teoriaan. Habermasin mukaan kielellinen kommunikaatio implikoi kolme pätevyysvaadetta: *totuuden*, *oikeudenmukaisuuden* ja *rehellisuuden*. Habermas tekee myös eron kommunikatiiviseen (kriittiseen) toimintaan, jossa argumentteja kritisoidaan näiden pätevyysvaateiden nojalla ja strategiseen (tarkoitushakuiseen) toimintaan, jossa toisiin ihmisiin pyritään vaikuttamaan näistä pätevyysvaateista piittaamatta. Tässä artikkelissa lähdän yhdessä Risto Kuneliuksen kanssa kehittämämme ajatuksesta (Reunanen ja Kunelius 2016), että Habermasin (1991) esittämät pätevyysvaatteet on mahdollista tulkita vaikutusvallan – siis vallan kommunikoimisen – osatekijöiksi samassa mielessä kuin Geussin sekä Alasuutarin ja kumppaneiden esittämät osatekijätkin.

Vaikutusvallan viestinnällinen tulkinta tuo vaikutusvallan järjestelmärationalisten ulottuvuuksien (päämäärärationalisuus, strategisuus) rinnalle elämismaailman vuorovaikutukseen ja kielen resursseihin nojaavan *kriittisen rationalisuuden* ja pitää näin esillä politiikan, journalismin ja julkisuuden demokraattisia ja järkiperäisiä mahdollisuuksia. Tässä se eroaa valtatutkimuksen suuntauksista, jotka redusoivat vallan järjestelmäintresseihin eivätkä jätä tilaa ihmisten kriittiselle rationalisuudelle.

Tulkitsen Habermasia niin, että ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa on aina sekä strateginen että kommunikatiivinen aspekti. Vaikka toiminta olisi kuinka tarkoitushakuista (strategista) tahansa, se on aina periaatteessa alttiina pätevyysvaateiden näkökulmista esitetylle rationaliselle kritiikille. Jos jollakulla on tietoon nojaavaa vaikutusvaltaa, olemme taipuvaisia uskomaan häntä. Jos henkilön tiedoissa kuitenkin ilmenee ristiriitaisuuksia tai aukkoja, tämä heikentää hänen tietoon nojaavaa vaikutusvaltaansa. Vastaavasti myös oikeudenmukaisuuteen ja rehellisyyteen nojaava vaikutusvalta

on altista rationaalille kritiikille. Vaikutusvallan tällainen yhteys rationaaliin kritiikkiin tarjoaa mahdollisuuden analysoida, kuinka politiikkaverkostojen osalliset koordinoivat keskinäisiä suhteitaan arvioimalla toistensa vaikutusvaltaa näiden yhteisesti tunnistettujen kriteerien nojalla. Operationalisoin pätevyysvaateista johdetut vaikutusvallan osatekijät seuraavaksi typologiaksi ja kutsun niihin nojaavia esityksiä auktoriteettiperformansseiksi:

1. **Tieto:** tieto ja asiantuntemus (totuus)
2. **Arvot:** arvokysymykset ja -sitoumukset (oikeudenmukaisuus)
3. **Luottamus:** luottamus/epäily ja erilaiset identiteettiiliittoumat (rehellisyys)
4. **Voima:** kyky käyttää esim. taloudellisia resursseja, lainsäädäntövaltaa tai joukkovoimaa

Olen tulkinnut Habermasin kategorioita suhteessa empiiriseen aineistoon ja nimennyt niitä hieman uudelleen. Suurin muutos on rehellisyyden nimeäminen luottamukseksi ja sen täydentäminen identiteettiolojaliteettien ja vastuullisuuden ideoilla. Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että rehellisyys, vastuullisuus ja luottamus liitetään politiikassa toisiinsa ja ne ovat olennaisia vaikutusvallan osatekijöitä. Oikeudenmukaisuus-vaateen olen nimennyt arvoiksi mutta tarkoitan sillä samaa kuin Habermasin (1991, 99): kykyä perustella toiminnan norminmukaisuus tai itse normin legitiimisyys. Olen lisännyt neljänneksi auktoriteetin ulottuvuudeksi voiman, jolla viitataan konkreettisten valtaresurssien, kuten rahan, lainsäädäntövallan ja joukkovoiman uskottavuuteen. Tämä neljäs osatekijä eroaa kolmesta muusta siinä, että sen tuoma vaikutusvalta ei perustu toiminnan ja mielipiteiden rationaaliseen legitimaatioon vaan pikemminkin kykyyn palkita, uhata tai kiristää.

Poliittisessa keskustelussa yllä kuvatut auktoriteettiperformanssit kytkeytyvät erilaisiin poliittisen retoriikan keinoihin. Tässä tarkastelen erityisesti politiikan kertomuksellisuutta. Kertomukset

rakentuvat niiden keskeisen ongelman ja keskeisten toimijaroolien (esim. sankari, konna, uhri) avulla (Jacobs ja Sobieraj 2007; Jones ja McBeth 2010, 341). Näin kertomukset virittävät moraalisia ja emotionaalisia latauksia eri rooliasemiin identifioituja kohtaan: sankaria voidaan arvostaa ja ihailia, konnaa paheksua ja vihata ja uhria kohtaan tuntee myötätuntoa (Reunanen ja Harju 2012, 213). Kansainvälisen politiikan, sotapropagandan ja niin sanotun pehmeän vallan (soft power) tutkimuksessa on viime vuosina vakiintunut strategisen kertomuksen (strategic narrative) käsite (Betz 2008; Miskimmon ym. 2013; Roselle ym. 2014). Sillä korostetaan kertomuksen käytön tietoista ja vaikuttamaan pyrkivää puolta. Tarkoituksellisuus kuitenkin vaihtelee. Kertomukset ovat joustavia ja monitulkintaisia, ja ne rakentuvat eri tilanteissa hieman eri tavoin. Osa on harkitusti rakennettuja, osa satunnaisia, osa periytyy toimijoiden horisonttia pitemmistä kulttuurisista kaarista.

Kertomuksellista analyysiä on käytetty politiikan tutkimuksessa lähinnä yhtenä kehys/diskurssianalyysin versiona kuvaamaan erilaisia tapoja jäsentää poliittisia kysymyksiä ja niihin kytkeytyviä toimijaroleja. Tässä artikkelissa kokeilen, miten Habermasin teoriasta johdetut kategoriat voivat täsmentää kertomusanalyysiä nimenomaan vaikutusvallan tutkimisen välineinä. Analyysissä on siis kyse paitsi empiirisestä tutkimuksesta myös pyrkimyksestä parantaa politiikan kertomuksellisen analyysin erottelukykyä. Suotuisa kertomuksellinen kehys legitimoii jo lähtökohtaisesti niiden toimijoiden toimintaa, jotka määrittyvät kertomuksessa sankarin rooliin (Jacobs ja Sobieraj 2007). Performansseissaan politiikan toimijat lisäksi epäsuorasti vetoavat kommunikatiivisen toiminnan pätevyysvaateisiin, jotka nekin – tullessaan hyväksytyiksi – tukevat ja legitimoivat heidän vaikutusvaltaansa.

Tutkimusaineisto ja tutkimusmenetelmät

Tutkimusaineisto koostuu yhteiskuntasopimushankkeen osallisten teemahaastatteluista ja yhteiskuntasopimushanketta käsittelevistä Helsingin Sanomien jutuista. Haastatellut olivat työntekijäjärjestöjen johtajia tai ekonomisteja (5 haastateltavaa), työnantajajärjestöjen johtajia tai ekonomisteja (4), ministeriöiden virkamiehiä (3), hallituspuolueiden edustajia (1 kansanedustaja ja 1 ministerin avustaja) ja oppositiopuolueiden edustajia (2 kansanedustajaa). Kaikki haastatellut joko osallistuivat yhteiskuntasopimuksesta tai hallituksen kilpailukykypaketista käytyihin neuvotteluihin tai seurasivat niitä läheltä.

Tein teemahaastattelut 22.10.2015 ja 11.1.2016 välisenä aikana yhteiskuntasopimusprosessin ollessa vielä kesken. Lupasin haastatelluille, että he voivat puhua anonyymisti ja että haastattelujen sisällöstä ei raportoida ennen kesää 2016. Näin haastateltavien oli helpompi puhua ilman pelkoa, että puhe vaikuttaisi neuvottelujen kulkuun tai heidän omaan asemaansa. Haastateltavat puhuivatkin melko avoimesti haastattelun teemoista mutta selvästi kuitenkin varoivat paljastamasta neuvottelujen kannalta erityisen herkkiä asioita. Tutkimuksen kannalta tällä varovaisuudella ei ole suurta merkitystä, koska akuutti neuvottelutilanne ja osapuolten kannat eivät ole tutkimuksen varsinainen aihe.

Haastattelujen keskipituus oli 83 minuuttia (52–125), ja niissä käsiteltiin seuraavia teemoja: 1) Mistä yhteiskuntasopimushankkeessa on pohjimmiltaan kysymys ja mikä siinä on poikkeuksellista? 2) Millaista yhteydenpitoa haastateltavalla on ollut yhteiskuntasopimushankkeen muihin osapuoliin? 3) Mikä on ollut median rooli yhteiskuntasopimushankkeessa, millaisia mediastrategioita osapuolilla on ollut ja millaisia pelisääntöjä neuvotteluissa on ollut luottamuksellisuuden ja asioiden julkistamisen suhteen? 4) Mihin hankkeen eri osapuolten vaikutusvalta perustuu ja mikä merkitys tässä on medialla? Sovelsin haastattelurunkoa vapaasti, ja yksittäiset kysymykset vaihtelivat haastatteluissa.^v

Haastatteluissa painottuivat haastatteluajankohtaa lähinnä edeltäneet tapahtumat kesällä ja syksyllä 2015. Tästä syystä rajaan media-aineistojen analyysin näihin samoihin ajanjaksoihin hallitusohjelman julkistamisesta toukokuun lopussa kolmannen neuvotteluyrityksen käynnistymiseen syyskuun lopussa 2015. Tavoitteena ei siis ole koko yhteiskuntasopimusprosessin kuvaus ja poliittinen analyysi.^{vi} Sen sijaan tarkoitus on saada otetta median merkityksestä politiikkaverkostoissa kohdentamalla analyysi ajanjaksoon, jolle sijoittuvat muun muassa seuraavat keskeiset tapahtumat:

- 27.5. Hallitusohjelma julkistetaan
- 15.6. Sopus työllisyys- ja kasvusopimuksen kolmannesta vuodesta
- 3.8. Hallitus julkistaa yhteiskuntasopimuksen tavoitteet
- 10.8. SAK ilmoittaa ehdot osallistumiselleen prosessiin
- 20.8. Neuvottelut kariutuvat – hallitus alkaa suunnitella korvaavia toimia
- 8.9. Hallitus esittelee pakkolait
- 16.9. Juha Sipilän televisiopuhe – kättilöiden esiintyminen A-studiossa
- 17.9. Palkansaajakeskusjärjestöt kertovat tekevänsä oman ehdotuksen
- 18.9. Ay-liikkeen #STOP-mielenosoitus Helsingin Rautatien torilla
- 24.9. SAK:n hallitus esittelee ehdotuksensa työmarkkinasopimukseksi
- 28.9. Yhteiskuntasopimusneuvottelut aloitetaan uudelleen

Kokosin Helsingin Sanomien sähköisestä arkistosta jutut ajanjaksolta 27.5.–30.9. käyttäen hakulauseketta [*pakkola* OR ”pakottav* la*” OR kilpailukyypaket* OR yhteiskuntasop**]. Poistin tuloksesta jutut, jotka eivät liittyneet aiheeseen ja lisäsin juttuja, joihin viitattiin haulla löytyneissä

jutuissa ja jotka liittyivät aiheeseen. Kaikkiaan aineistoon tuli näin 321 Helsingin Sanomien juttua.^{vii}

Analysoin sanomalehtiaineiston etsimällä siitä tapahtumia ja poliittisia asetelmia jäsentäviä kertomusrakenteita. Luin juttuaineistoa läpi ja tiivistin rakenteet kolmeksi aineistossa usein toistuvaksi kertomukseksi. Haastatteluaineistosta erotin osa-aineistoiksi jaksot, joissa viitattiin tietoon, arvoihin, luottamukseen tai voimaan. Kävin osa-aineistot erikseen läpi ja tulkitsin, millä tavalla kukin auktoriteetin osatekijä liittyi yhteiskuntasopimushankkeen tapahtumiin ja kertomuksiin. Tulkitsin myös, miten auktoriteetin eri osatekijöihin tukeutuneet performanssit vaikuttivat osapuolten keskinäisiin valtasuhteisiin.

Kuvaan seuraavaksi media-aineiston avulla yhteiskuntasopimushankkeen keskeiset tapahtumat ja niitä jäsentävät kertomukset. Tämän jälkeen tarkastelen haastatteluaineiston nojalla vaikutusvallan osatekijöiden ja niihin kytkeytyvien mediaperformanssien merkitystä politiikkaverkostojen sisäisessä valtasapainossa. Päähuomio on haastattelujen analyysissä.

Kertomukselliset kehykset ja tapahtumien kulku

Yhteiskuntasopimushankkeen taustalla olivat vuoden 2008 finanssikriisistä jatkunut taloudellinen taantuma sekä uudestaan aktivoitunut keskustelu suomalaisesta konsensuksesta ja korporativismista. Poliittinen paine maan taloustilanteen ja valtiontalouden kohentamiseksi oli kasvanut, ja niin elinkeinoelämän kuin politiikankin piirissä alettiin turhautua uudistusten hitauteen. Helsingin Sanomissa ajatuksen yhteiskuntasopimuksesta esitti ensimmäisenä sosiaalidemokraattien puheenjohtaja, valtiovarainministeri Antti Rinne joulukuussa 2014:

Rinne maalaili yhteiskuntasopimusta, jonka avulla saataisiin aikaan kilpailukykyä kohottava palkkaratkaisu. "Toivon, että työmarkkinajärjestöjen ja hallituksen keskinäinen luottamus säilyy", Rinne sanoi. (HS 11.12.2014)

Kevään vaalikamppailussa yhteiskuntasopimus-termi kiinnittyi keskustapuolueen vaaliteemaksi. Muutkaan puolueet eivät sitä ainakaan Helsingin Sanomissa vastustaneet. Myös työmarkkinajärjestöt kommentoivat yhteiskuntasopimusta myönteisesti. Vallitseva talous- ja työllisyyspoliittinen näkemys oli, että yritysten liian korkeat työvoimakustannukset ovat keskeinen syy Suomen talouden ongelmille. Usein viitattiin talouden taantumana alkaessa tehtyihin liian korkeisiin palkankorotuksiin. Palkkoja nostettiin, vaikka Nokian heikentyminen ja finanssikriisi jo kurittivat taloutta. Kevään 2015 aikana tehtiin laskelmia, joissa arvioitiin, kuinka paljon suomalaisyritysten kustannuskilpailukyky poikkeaa vertailumaista. Myöhemmin kesällä julkaisemassaan analyysissä Suomen Pankin johtokunnan neuvonantaja Lauri Kajanoja (2015) arvioi, että kustannuskilpailukyvyn parannustarve olisi 10–15 prosenttia.

Yhteiskuntasopimushanke liittyi siis pitkään jatkuneeseen poliittinen keskustelu korporativismin ja parlamentarismien välisestä suhteesta sekä ajankohtaiseen kysymykseen suomalaisen teollisuuden kilpailukyvystä. Näistä lähtökohdista voi päätyä kahteen eri tulkintaan yhteiskuntasopimuksesta:

1. Kolmikantaa uudistava yhteiskuntasopimus: Suomalaisen elinkeinoelämän ongelmana on kilpailukyvyn puute. Rakenteita on uudistettava ja hyväksyttävä se, että etuja myös leikataan. Jos kolmikanta ei kykene tekemään uudistuksia, silloin eduskunnan ja hallituksen on otettava uudistuksista vastuu.

2. Kolmikantaa säilyttävä yhteiskuntasopimus: Kustannuskilpailukyvn

kohentaminen yhteiskuntasopimuksella on hyvä tavoite, mutta se on toteutettava totuttuja työmarkkinapelisääntöjä noudattaen. Myönnytyksistä on saatava korvauksia. Keinojen lisäksi myös tavoitteet on sovittava yhdessä.

Nämä tulkinnat asettuvat jatkumolle, jonka toisessa päässä on korporativismikritiikki ja toisessa päässä perinteinen kolmikanta, jossa saavutetuista eduista pidetään kiinni. Nämä kaksi erilaista tulkintaa jäsensivät myös yhteiskuntasopimuksesta käydyn keskustelun kertomuksellisia rakenteita. Aineistosta erottuvat seuraavat kolme kertomusta: kilpailukyky-, kiristys- ja leikkauskertomus. *Kilpailukykykertomus* nojaa ajatukseen kolmikantaa uudistavasta yhteiskuntasopimuksesta, ja sen mukaan hallitus tavoittelee kohennusta työllisyyteen ja valtiontalouteen parantamalla yritysten kilpailukykyä. *Kiristyskertomus* näkee hallituksen toimillaan erkaantuvan kolmikantaa säilyttävästä yhteiskuntasopimuksesta ja horjuttavan sopimusyhteiskuntaa kiristämällä ammattiyhdistyliikettä. *Leikkauskertomus* puolestaan nojaa tuttuihin kulttuurisiin ajatusmalleihin, kuten vahvojen ja heikkojen väliseen vastakkainasetteluun sekä tasa-arvon ja solidaarisuuden ihanteisiin. Sen mukaan hallitus heikentää työehtoja ja leikkaa etuisuuksia epäoikeudenmukaisesti.

Taulukko 1. Yhteiskuntasopimushankkeen kertomukselliset kehykset.

	Kilpailukyky	Kiristys	Leikkaukset
Ongelma	Työttömyys, valtiontalouden alijäämä, kilpailukyvn puute	Ammattiyhdistysliikkeen epäreilu painostaminen	Hyvinvointivaltion rapauttaminen, köyhyys
Ratkaisu	Yhteiskuntasopimus	Tasapuolinen sopiminen	Leikkausten peruminen
Sankari	Hallitus	Ammattiyhdistysliike	Leikkausten vastustajat
Konna	Yhteiskuntasopimuksen vastustajat	Hallitus	Hallitus
Uhri	Kansantalous, kansalaiset	Palkansaajat	Köyhät, palvelut, tutkimus

Hallituksen yhteiskuntasopimushanke tukeutui vahvasti kilpailukykykertomukseen. Kilpailukyvn turvin Suomessa tehdyt tuotteet menisivät paremmin kaupaksi ja teollisuus näkisi kannattavaksi

investoida Suomeen. Tämä kertomus jäsensi myös toukokuussa julkistettua hallitusohjelmaa. Siinä hallitus paitsi asetti kustannuskilpailukyvyn kohentamiselle numeeriset tavoitteet myös määrittä niiden saavuttamiselle täsmällisen aikataulun ja toimintavaihtoehdot, jos neuvottelutavoitteisiin ei yllätä.^{viii} Helsingin Sanomissa Elinkeinoelämän keskusliiton toimitusjohtaja mukaili kilpailukykykertomusta kommentoidessaan hallitusohjelmaa:

"Yhteiskuntasopimus, jolla Suomen kilpailukykyä on tarkoitus parantaa alentamalla yksikkötyökustannuksia vähintään viidellä prosentilla, olisi välttämätön sekä suomalaiselle elinkeinoelämälle, työntekijöille että koko yhteiskunnalle." (HS 28.5.2015)

Samaan tapaan kuin poliitikot pyrkivät suuntaamaan keskustelua niin, että keskiössä olisi teema-alue, jossa he ovat päteviä (issue ownership; ks. Petrocik 1996), myös kertomukset ”omistetaan”. Kilpailukykykertomus kuului selvästi hallitukselle ja elinkeinoelämälle ja palveli niiden intressejä. Ammattiyhdistysliikkeen näkökulmasta kilpailukykykertomus oli ongelmallisempi. Ratkaisuksi tarjottu yhteiskuntasopimus heikentäisi työntekijöiden etuisuuksia, ja näitä etuuksia puolustaessaan ammattiyhdistysliike joutuisi kertomuksessa sankarin vastustajan eli ”konnan” rooliin.

Ammattiyhdistysliikkeen oli kuitenkin reagoitava kilpailukykykertomukseen jollain tavalla. Se saattoi joko hyväksyä kertomuksen sellaisenaan, kritisoida sitä osoittamalla kertomuksen sisäisiä heikkouksia tai vastustaa sitä esittämällä vaihtohtoisen kertomuksen. Helsingin Sanomien sivuilla painottui vaihtohtoisen kertomuksen esittäminen. Ammattiyhdistysliike toi kilpailukykykertomuksen rinnalle kiristyskertomuksen:

Lakkoasetta herkästi vilauttelevan AKT:n puheenjohtaja Marko Piirainen arvosteli torstaina, että pääministeri Juha Sipilä (kesk) on romuttamassa sopimusyhteiskunnan. Hän syyttää hallitusta "mafiahenkisestä uhkailusta". (HS 29.5.2015)

Kiristyskertomuksen roolijako oli selvä: sankarin rooli oli varattu hallituksen pakkotoimia vastustavalle ammattiyhdistysliikkeelle ja konnan rooli hallitukselle. Hallituksen strategia oli pitää kiinni kilpailukykykertomuksesta ja pyrkiä häivyttämään yhteiskuntasopimushankkeeseen liittyvää pakko-elementtiä. Pääministeri yritti torjua kiristyskertomusta jo heti hallitusohjelman julkistamisen jälkeen:

”Kyse ei ole kiristyksestä, vaan aidosta keskustelusta, joka avattiin työmarkkinajärjestöjen kanssa jo hallituksen tunnusteluvaiheessa. Ja aito keskusteluyhteys jatkuu”, Sipilä rauhoitteli. (hs.fi 28.5.)

SAK:n hallitus päätti 10.8. osallistua yhteiskuntasopimuksen valmisteluun mutta ilmoitti samalla, ”ettei se ole valmis neuvottelemaan kokonaistyöajan pidennyksestä tai tuottavuusloikalle valmiiksi annetuista prosenttitavoitteista” (SAK 2015). Hallitus puolestaan piti kiinni vaatimuksestaan, että osapuolten on sitouduttava mitattavissa olevaan yksikkötyökustannusten alentamiseen 5 prosentilla. STTK ja Akava olisivat olleet valmiit hallituksen asettamiin numeerisiin tavoitteisiin, mutta SAK piti kiinni hallituksensa päätöksestä. Neuvottelut kariutuivat 20.8., kun pääministeri Juha Sipilä totesi, ettei sovellu ole edellytyksiä.

Leikkauskertomus ei liittynyt yhtä suoraan työmarkkinajärjestelmään kuin kilpailukyky- ja kiristyskertomukset. Siinä ongelmaksi nähtiin yksinkertaisesti työehtojen huononnuksiset tai etuisuuksien leikkaukset. Tätä kertomusta pitivät esillä erityisesti yksityiset kansalaiset ja niiden eturyhmien

edustajat, joiden etuja oltiin leikkaamassa. Tiina Tuomelan mielipidekirjoitus Helsingin Sanomissa nojasi vahvasti leikkauskertomukseen:

Jälleen käytettiin korulauseita "tämä on kipeä ratkaisu" ja "leikkaukset kohdistuvat kaikkiin". Kuitenkin hallitusohjelmaa lukiessa saa vaikutelman, että leikkaukset kohdistuvat kipeimmin lapsiperheisiin, opiskelijoihin, eläkeläisiin ja yleisimmin vähäosaisiin. (HS 29.5.2015)

Sitaatissa korostuvat leikkauskertomukselle tyypillisesti kohtuuden, oikeudenmukaisuuden ja solidaarisuuden arvot, joita hallitus näyttää toiminnallaan rikkovan. Tässäkin kertomuksessa on mahdollista myös kyseenalaistaa kertomuksen vallitseva tulkinta. Seuraavassa esimerkissä Helsingin Sanomien toimittaja virittää leikkauskertomuksen korostamalla leikkausten kirpaisevuutta. Jutussa Lotta Koistinen kuitenkin torjuu toimittajan tulkinnan omaksumalla kilpailukykykertomuksen ajatuksen kustannussäästöjen tarpeellisuudesta ja pitämällä suunniteltuja leikkauksia reiluina.

Vuorotteluvapaan ehtojen kiristäminen ja sen mahdollinen poisto kirpaisee myös. Lotta Koistinen uskoo, että heidän perheessään olisi tulevaisuudessa hyödynnetty vuorotteluvapaata.

"Olen harkinnut sitä. Jos kuitenkin säästöjä pitää tehdä, vuorotteluvapaa on ihan reilu tie." (HS 28.5.2015)

Kaikkiaan leikkauskertomuksen roolitus vakiintui aineistossa niin, että sankareita olivat hallituksen suunnitteleminen leikkausten vastustajat, konnia hallituksen edustajat ja uhreja leikkauksista kärsivät kansalaiset.

Ilmoittaessaan elokuussa neuvottelujen kariutumisesta pääministeri Juha Sipilä yllättäen kertoi, että hallitus ei välttämättä teekään hallitusohjelmassa mainittuja lisäleikkauksia vaan etsii keinoja, joilla se voisi omin toimin parantaa yritysten kilpailukykyä. Hallitus näytti siis peruvan suunnitelmansa, jonka perusteella sitä oli syytetty ammattiyhdistysliikkeen kiristämisestä. Samalla se kuitenkin tunkeutui entistä voimakkaammin työmarkkinajärjestöjen totutulle reviirille kaavailemalla lakeja, joilla se suoraan puuttuisi työehtoihin ja työkustannuksiin. Helsingin Sanomien toimittaja Teemu Luukka ennakoi näkökulma-jutussaan (HS 9.9.), että ”työmarkkinoilla on edessä kylmät ajat” ja että ”edessä voi olla kuitenkin vielä merkittävä perustuslaillinen riita sopimusvapaudesta”.

Pääkirjoituksessaan 10.9. Helsingin Sanomat varoitti ideologisoimasta kiistaa ja kehotti osapuolia yrittämään yhteiskuntasopimusta vielä kerran. Myös pääministeri Juha Sipilä sanoi ”ottavansa ilolla vastaan, jos työmarkkinajärjestöt tuovat hallitukselle oman vaihtoehtoehdotuksensa, joka toisi tullessaan viiden prosentin kasvun kilpailukykyyn” (HS 11.9.). Sipilä toisti tarjouksensa poikkeuksellisessa televisiopuheessaan (HS 17.9.). Työntekijäjärjestöt kertoivatkin suunnittelevansa omaa ehdotustaan hallituksen pakkolakipaketin korvaavista toimista (HS 17.9.) Toisaalta kaksi päivää pääministerin televisiopuheen jälkeen työntekijäjärjestöt järjestivät Helsingin Rautatien torilla mielenosoituksen, johon osallistui noin 30 000 ihmistä. Tapahtuman avulla haluttiin osoittaa, että työntekijät eivät niele mitä tahansa. Lisäksi haluttiin painostaa hallitusta ja työnantajapuolta uudelleen neuvotteluihin:

"Tapahtuma antoi viimeisen silauksen viestille, että olemme tosissamme. Uskon, että hallitus ja järjestöt löytävät yhteisen pöydän ääreen ensi viikolla", pääluottamusmies **Riku Luoto** puntaroi. (HS 19.9.)

Työntekijäpuolen kommentteista erottuu kaksi keskeistä teemaa. Ensiksikin oltiin närkästyneitä siitä, että työehtojen heikennykset kohdentuvat epätasaisesti eri työntekijäryhmiin ja vieläpä niin,

että pienipalkkaiset, vuorotyötä tekevät naiset kärsivät kaikkein eniten (leikkauskertomus). Toiseksi kritisoitiin ”pakkolakeja”, koska niillä murennetaan ammattiyhdistysliikkeen asemaa (kiristyskertomus).

SAK julkisti oman ehdotuksensa pakkolait korvaaviksi toimiksi 24. syyskuuta. Tämän ”kriisisopimusehdotuksen” mukaan vuonna 2017 pidättäytyttäisiin palkankorotuksista ja vuonna 2018 vientialat määrittäisivät palkankorotuslinjan. Työnantajanmaksuja pienennettäisiin ja palkansaajien maksuosuutta kasvatettaisiin. SAK laski ehdotuksensa alentavan yksikkötyökustannuksia 4,2 prosenttia. STTK ja Akava eivät tuoneet omia vastaavia toimenpidelistojaan julkisuuteen.

Vaikka erityisesti tarjous palkankorotusten nollalinjasta houkutti työnantajia ja hallitusta, ne kuitenkin torjuivat tarjouksen riittämättömänä. SAK asetti ehdotuksessaan useita ehtoja hallituksen suunnitteleuille muutoksille työlainsäädäntöön, työttömyysturvaan ja paikalliseen sopimiseen. ”Äärimallillisen” palkkalinjan ehdoksi asetettiin myös ”äärimallillisuutta ylimmän johdon palkitsemisessa ja osingoissa”. Ehdotus sai silti tukea julkisessa keskustelussa, ja paine aloittaa neuvottelut uudelleen kasvoi. Neuvottelut käynnistyivätkin jälleen 28. syyskuuta.

Mediajulkisuuden avulla vaikutettiin osapuolten mandaattiin ja voimaan

Auktoriteettiperformanssit ovat retorisia keinoja, joilla poliittisen kysymyksen osalliset rakentavat vaikutusvaltaansa sekä tukevat tai horjuttavat toisten osapuolten vaikutusvaltaa. Ne nivoutuvat poliittisen kysymyksen yhteydessä muotoutuneisiin kertomuksellisiin kehyksiin ja vahvistavat tai heikentävät kertomuksen ehdottamaa poliittista jäsenystä. Tulkitsen tekemieni haastattelujen nojalla, miten kukin vaikutusvallan osatekijä (voima, luottamus, arvot, tieto) ja niihin kytkeytyvät

mediaperformanssit vaikuttivat politiikkaverkoston valtatasapainoon yhteiskuntasopimusprosessissa.

Voima poikkeaa muista vaikutusvallan osatekijöistä, koska vallan legitimoinnin sijaan siinä on kyse vallan osoittamisesta. Voima riippuu siitä, kuinka uskottavan muut pitävät toimijan hallussa olevia valtaresursseja. Yhteiskuntasopimus-tapauksessa voimaan palautuvia teemoja olivat kysymys hallituksen kyvystä säätää aikomansa kilpailukyypaketti ja kysymys ammattiyhdistysliikkeen kyvystä saada jäsenistönsä tarvittaessa lakkoon. Kyse oli myös mandaatin uskottavuudesta: mitkä ovat neuvottelijoiden valtuudet ja missä määrin taustaryhmät hyväksyvät tavoitteet ja esitetyt toimenpiteet. Mediajulkisuudella on tässä tärkeä osuus:

Vanhassa maailmassa saattoi ajatellakin niin, että hommat hoidetaan neuvottelupöydässä eikä siitä tarvii paljon mediassa puhuakaan. Mutta nykymaailmassa se ei toimi ollenkaan. (...) Nämä keskusjärjestöpomotkin on julkkiksia tavallaan. (...) Ja se mitä tehdään, niin sillä pitää olla kansalaisten tai jäsenistön tuki. Hyväksyntä tuolla kansan parissa. Jollain metafyyysisellä tasolla, jota kukaan ei pysty määrittelemään sinänsä. Mutta semmoinen hyväksyttävyyden tunne. (Ammattiyhdistysliike)

Vaikka oikeutus taustaryhmän keskuudessa voi perustua legitimoiviin auktoriteettiperformansseihin, taustaryhmän tuki muuttuu politiikkaverkostossa kuitenkin voimaksi, kun osapuolet tunnistavat mandaatin vahvuuden. Mediassa esitetyillä tieto- ja arvoperformansseilla ei siis politiikkaverkostoissa niinkään vakuuteta vastapuolta tiedon pätevydestä tai arvoperustelujen vahvuudesta. Tieto on verkostoissa yleensä jo entuudestaan jaettua ja arvolähtökohdat vakiintuneita. Sen sijaan performansseilla vaikutetaan siihen, kuinka vahvalta

taustajoukkojen tuki vaikuttaa politiikkaverkostossa. Performansseilla pyritään myös pehmittämään vastapuolen jäsenistöä omille tavoitteille suopeaksi. Usein neuvottelijoiden näkemykset ovat lähempänä toisiaan kuin taustalla olevien yhteisöjen näkemykset. Ongelmaksi muodostuu se, miten ratkaisuehdotus saadaan ”myytyä” taustayhteisölle.

Kyllä he [SAK:n neuvottelijat] tämän [kilpailukyvyn tärkeyden] tietää, mutta jotta he voi myydä nämä asiat omalle kentälleen, (...) silloin julkisen keskustelun kauttahan vaikutetaan palkansaajaliikkeen tahtotilaan. (Työnantajajärjestö)

Että miksi SAK sitten tämmöiseen [kriisisopimusehdotus] on lähtenyt, niin kyllä nekin ymmärtää tän taloustilanteen, ei se siitä ole kiinni. Ei siellä tyhmää porukkaa ole. (...) Mä voisin ajatella niin jotenkin, että Lauri Lyly on tietyllä tavalla SAK:n pääministeri ja sitten on se hallitus, jossa on eri puolueita. Siellä on AKT-puolue, siellä on Metallipuolue, ja sitten niillä on omat kentät, joille niitten pitää aina mennä myymään sitten se päätös. Vähän samalla tavalla niin kuin hallituksessa.

(Hallituspuolue)

Lohdullista on se, että [EK:n puolella on] jossain määrin sama ongelma kuin meillä, että se oma hallinto on jyrkkänä. Niiden taivutteluun menee aikaa. Ja sieltä tulee älyttömiä toiveita välillä ja niin poispäin. Niin kuin meilläkin. Luojan kiitos niillä on sama ongelma, niin sit siinä voidaan miettiä sitä, että mikä voisi mennä läpi siellä, mikä täällä ja niin poispäin. (Ammattiyhdistysliike)

Mandaatti voi oikeuttaa johtajan uhkaamaan voimalla, mutta se voi myös oikeuttaa hänet antamaan periksi ja tekemään kompromisseja. Ammattiyhdistysliikkeellä ja hallituksella mandaatti tulee

viime kädessä kansalaisilta ja jäseniltä, työnantajapuolella korostuu jäsenjärjestöjen ja niiden vahvojen yritysjohtajien asema. Käytännön neuvottelutilanteissa mandaattia määrittävät erityisesti keskusjärjestöjen hallitukset ja niiden työvaliokunnat.

Operatiivisessa tilanteessa EK:n työvaliokunta on se, joka hyvin tarkasti katsoo sen position ja neuvottelumandaatin, joka sitten on toimitusjohtajalla. Ja SAK:ssa on sama. (...) Mitkä liitot on edustettuna SAK:n työvaliokunnissa ja mitkä liitot on edustettuina EK:n työvaliokunnissa (...), jotka päättää mitä toimitusjohtaja ja puheenjohtaja, niin missä niitten mandaatit on. (Työnantajajärjestö)

Mandaatin ohella voima tarkoittaa myös varsinaisten valtaresurssien uskottavuutta.

Ammattiyhdistysliikkeen tiukat vaatimukset edellyttävät, että jäsenistö on valmis tarvittaessa puolustamaan niitä lakolla. Tätä mitattiin työntekijäjärjestöjen organisoimassa mielenosoituksessa 18. syyskuuta.

Että siinähan oli se vaara tai uhka olemassa, että jos sinne Rautatientorille olisi vaan tullutkin joku muutama tuhat ihmistä, niin sittenhän tämä peli olisi helposti hävitty. Mutta nyt kun sinne tuli (...) se yli kolmekymmentä tuhatta, niin sehän onnistui. Sillä oli merkitystä paitsi mediaan niin myös maan hallitukseen ja varmasti myös työnantajiin. (Ammattiyhdistysliike)

Kyllä tällä legitimiteetillä ja myös sillä, että minkälaista kansalaisliikehdintää tämä aiheuttaa, et kyllä sillä ilman muuta on vaikutus demokratiassa siihen vähän niin kuin [hallituksen] toimintatilaan. Siihen nähden itse asiassa se, että se ay-liikkeen toimintapäivä, niin sehän osoittautui tulokseltaan lopulta erittäin vaatimattomaksi.

(...) 90-luvun alun lamassa (...) ne mielenosoitukset, ne olivat aidosti rajuja, kovia.
(...) Siihen nähden (...) tämä oli piknik-tapahtuma (...) Tunnelma oli ihan erilainen.
Tämä ei levinnyt tuonne työpaikkatasolle oikeestaan millekään. Mä luulen, että tällä oli vaikutusta, ja mä luulen, että ay-liikkeessä huomasivat, että tämä ei nyt olekaan täysin heidän käsissä. Porukka ei ihan seuraa niitä. (...) Hallitus näki sen, että ihmiset on loppujen lopuksi yllättävän maltillisia, ja hallituksen viesti on ainakin puoliväliin asti mennyt kansalaisille perille. (Hallituspuolue)

Yllä esitetyt kaksi lainausta osoittavat, kuinka voimaan perustuva vaikutusvalta on kiisteltyä ja altista erilaisille tulkinnoille. Ammattiyhdistysliikkeen edustaja haluaa tulkita liikkeen voiman vahvaksi, kun taas hallituspuolueen edustaja tulkitsee sen heikoksi. Jälkimmäinen sitaatin huomio, että hallituksen viesti oli mennyt puoliväliin asti perille, kuvastaa haastateltavan uskoa siihen, että tietoperformansseilla voidaan vaikuttaa voimaan perustuvaan valtaan. Lainaus myös osoittaa, että mielenosoitus määritteli paitsi ammattiyhdistysliikkeen myös hallituksen voimaa ja toimintatilaa.

Hallituksen voima perustuu ennen muuta lainsäädäntövaltaan. Tämä korostui hallituksen esiteltyä lakipaketin, jonka se ilmoitti panevansa täytäntöön, jos työmarkkinajärjestöt eivät löydä tyydyttävää ratkaisua. Olennainen kysymys hallituksen voiman kannalta oli se, riittääkö mandaatti tosipaikan tullen lakien säätämiseen sekä se, ovatko suunnitellut lait perustuslain mukaisia.

Lakipaketin uhkaa käytettiin kannustamaan työmarkkinajärjestöjä löytämään ratkaisu.

Työmarkkinajärjestöissä näkemykset hallituksen voimasta vaihtelivat, mutta vallitseva käsitys oli, että hallitus todella ryhtyy jonkinlaisiin lainsäädännöllisiin toimiin, elleivät järjestöt pääse sopimukseen.

Kun mietitään sitä kesän keskustelua, (...) eihän (...) SAK ollut valmiina mihinkään. Nythän ne kuitenkin, niillä on oma kriisipaketti, jossa on hyvin paljon niitä elementtejä, joista ne kesällä vielä sanoi, että ei missään tapauksessa. (...) Sekin oli kyllä ihan tietoinen valinta siinä vaiheessa, kun (...) mietittiin tätä lainsäädäntötietä, että tämä sitten asettaa tulta perseen alle, jos sanotaan näin. (Hallituspuolue)

Me arvioidaan kuitenkin, (...) että kyllä tämä hallitus, se kuitenkin istuu kuin tatti sen kolme ja puoli vuotta vielä. Kyllä niillä on aikaa tehdä näitä ikävyyksiä. Jos joku pakkolaki vaikka karahtaisikin EU-oikeuteen tai perustuslakiin, niin kyllä sieltä löytyy sitten seuraava ikävä juttu mikä voidaan tehdä. Että siinä mielessä olisi parempi saada sopimus aikaan ja parempi saada ennustettavuutta ja varmuutta tähän yhteistyöhön ja yhteistoimintaan hallituksen kanssa. Mutta kaikki [ammattiyhdistysliikkeessä] ei välttämättä ajattele näin. (Ammattiyhdistysliike)

Luottamusperformansseissa korostui vastuullisuus talous- ja työmarkkinapolitiikassa

Luottamus liittyy osapuolten ominaisuuksiin ja niiden välisiin suhteisiin. Ottamalla huomioon myös toisen osapuolen intressit ja tarve säilyttää kasvonsa taustayhteisön silmissä rakennetaan luottamusta, joka tukee pitkäjänteistä vaikutusvaltaa politiikkaverkostoissa. Pelisääntöjä rikkomalla saadut erävoitot tai piiloagendojen ajaminen heikentävät luottamusta ja voivat johtaa vaikutusvallan heikkenemiseen. Toisen osapuolen vaikutusvaltaa voidaan yrittää heikentää myös kyseenalaistamalla tämän motiiveja.

Yhteiskuntasopimus-tapauksessa tyypillisiä luottamusperformansseja olivat epäilyt piiloagendoista, kuten hallituksen oletetusta pyrkimyksestä murtaa korporativistinen neuvottelujärjestelmä ja

pysyvästi heikentää ammattiyhdistysliikkeen asemaa. Haastatteluissa usein hieman nostalgiseen sävyyn keuhuttiin perinteistä työmarkkinakulttuuria, jossa osapuolet kunnioittivat toisiaan ja pitivät kiinni pelisäännöistä. Etenkin ammattiyhdistysliikkeessä ja vasemmisto-oppositiossa koettiin yleisesti, että poliittinen suhdanne tuki järjestelmämuutosta ja hallitus käytti tätä hyväkseen. Julkisuudessa ja hallituksen julkilausutuissa tavoitteissa akuutin kilpailukykyongelman ratkaiseminen oli kuitenkin etualalla, eivätkä haastateltavat osanneet helposti arvioida, kuinka määrätietoista pyrkimys järjestelmämuutokseen lopulta oli. Työmarkkinajärjestöjen kannalta kysymys oli olennainen. Jos sopimisjärjestelmä hajautuu yritystasolle ja lainsäädäntövalta määrittelee työehdot entistä kattavammin, työmarkkinajärjestöjen tarve ja vaikutusvalta vähenevät.

Kyllä mä tässä olen nähnyt, ja näen edelleen, sellaisiakin piirteitä, että tässä on aika vahva ideologinen tavoite. Ja se pahimmillaan voi olla sitä, et haluttaisiin ay-liikkeen vaikutusvaltaa sinänsä aika reippaasti kaventaa. Ja tähän ei ole vaan suomalainen ilmiö, valitettavasti. Ja koska nyt julki on lausuttu tässä kohtaa, että täällä työmarkkinoilla haluttaisiin siihen, että sopimukset menisivät yhä lähemmäksi yksilöitä, tai että vähintäänkin yritystasoon, mutta nyt on EK:stakin sanottu tämän prosessin aikana, että mieluummin ihan sinne yksilötasolle asti. (...) EK ei ole tohtinut edes meille, ei ole kehdannut esittää, kun tämä hallitus antoi niille kaiken sen, mitä ne halusivat ja sitten vähän ”till”, että tämä on siinä mielessä hyvin poikkeuksellinen, että valtio ottaa noin etunojan semmoisissa asioissa, jotka tyypillisesti on kuulunut työmarkkinajärjestöjen sovittaviksi. (Ammattiyhdistysliike)

Tässä on koko ajan tässä asetelmassa (...) sivu- tai piilo- tai osittaisagendana osalla ihmisillä on hakea jotakin kokonaisvaltasempaa muutosta tähän sopimusjärjestelmään. Niin silloin myöskin näillä organisaatioilla on erilaisia

lähtökohtia, ja työntekijäpuolen järjestöjen toimintaa ei voi mitenkään ymmärtää, jollei ota huomioon sitä, että heidän näkökulmasta tässä ei puhuta vaan rahasta vaan puhutaan siitä, että onko ne vielä toimijoita tässä asiassa. Jos se sopiminen muuttuu kovin erilaiseksi kun tähän asti, niin SAK, Akava, STTK, EK, niin eihän niitä tarvita mihinkään. Taikka vähintään niille tulee hyvin erilainen rooli. Sen takia nämä neuvottelut on vielä erityisen hankalia. (Virkamies)

Ammattiyhdistysliikkeen edustajan lainauksessa tulee hyvin esiin poliittisen suhdanteen tuki työmarkkinajärjestelmän uudistamiselle. On alettu pitää hyväksyttävänä ja realistisina sellaisia uudistuksia, joita aiemmin ”edes EK ei ole kehdannut esittää”. Kyse on muutoksesta siinä, mitä pidetään ”soveliaana” (ks. March ja Olsen 2013). Poliitikkaa tehdään kulttuurisessa ympäristössä, jossa mahdollisen ja mahdottoman (voima, tieto) sekä oikeudenmukaisen ja epäoikeudenmukaisen (arvot) rajat muuttuvat. Tällä tavoin voima-, tieto- ja arvoperformanssit vaikuttavat myös osapuolten nauttimaan luottamukseen. Kesän 2015 poliittisessa suhdanteessa hallituksen ja elinkeinoelämän avaukset työmarkkinajärjestelmän muuttamiseksi kyllä koettelivat niiden luottamusta mutta eivät enää niin paljon kuin ne olisivat koetelleet vielä joitakin vuosia aiemmin.

Konkreettisen neuvottelutilanteen kannalta tärkeimmät luottamusperformanssit koskivat järjestelmätason piiloagendojen sijaan kuitenkin osapuolten vastuullisuutta ja kykyä toimia yhteiseksi hyväksi. Osapuolille oli tärkeää esittäytyä vastuullisina talous- ja työmarkkinapoliittisina vallankäyttäjinä. Kukaan ei halunnut olla se, jonka itsekkyyteen tai jääräpäisyyteen neuvottelut kariutuvat, sillä tämä olisi horjuttanut luottamukseen perustuvaa vaikutusvaltaa.

[Olisi oltava] johdonmukainen, ja sitten tämä, että on (...) puhtaat motiivit. Että uskotaan, että sillä taholla on puhtaat motiivit kun se ajaa tätä. Vaikka olisi joku eri

mieltä, niin ne ajattelee, että toi ajaa tota sen takia, että ne uskoo, että tämä olisi hyväksi meille kaikille. (Työnantajajärjestö)

Kyvyttömyys yleisen edun huomioimiseen näyttää siis heikentävän luottamusperustaista vaikutusvaltaa. Toisaalta vaikutusvaltaa voi heikentää myös liiallinen myöntövyys ja kyvyttömyys puolustaa taustayhteisön etuja. Tämä ristiriita on selvästikin tunnistettu suomalaisessa neuvottelujärjestelmässä. Tarkoitushakuinen argumentointi omien etujen puolustamiseksi hyväksytään politiikkaverkostoissa, kunhan se ei ole liian räikeää. On esimerkiksi hyväksyttävää tuoda esiin ainoastaan omia tavoitteita puolustavia näkökohtia ja jättää haittapuolet mainitsematta. Sen sijaan suoranainen valehtelu ja pettäminen heikentävät luottamusta ja ovat vaikutusvallalle haitallisia.

Se että antaa väärää faktoja, niin sehän on tuhoisaa, koska sitten ei enää voi rakentaa sitä luottamusta. Mutta tällöinen hienovarainen informaatio-ohjaus on varmaan yksi väline joka puolella. (Työnantajajärjestö)

Hallituksen ja työnantajien luottamusperformanssit nojasivat yhteistä hyvää korostavaan kilpailukykykertomukseen. Sen mukaan työllisyys ja valtiontalous edellyttävät teollisuuden kansainvälistä kilpailukykyä, mikä puolestaan edellyttää yksikkötyökustannusten alentamista. Ammattiyhdistysliikkeen ja vasemmisto-opposition luottamusperformanssit puolestaan nojasivat hallituksen motiiveja kyseenalaistavaan kiristyskertomukseen. Niiden mukaan hallitus toimi työmarkkinoiden perinteen ja pelisääntöjen vastaisesti.

SAK:n tukala asema kesällä 2015 johtui suurelta osin juuri vastuullisuuteen kytkeytyvistä luottamusperformansseista. SAK oli ainoa keskusjärjestö, joka ei hyväksynyt hallituksen viiden

prosentin tavoitetta neuvottelujen lähtökohdaksi. Vaikka esimerkiksi pääministeri Juha Sipilä varoi julkisuudessa avoimesti syyllistämästä SAK:ta, taustalla kuitenkin pyrittiin vahvistamaan käsitystä SAK:n syyllisyydestä. Tämä horjutti SAK:n luottamusperustaista vaikutusvaltaa.

Et kyllähän me siinä mielessä käytettiin sitä neuvottelupainetta, että julkisuudesta tuli se kuva, että kenestä tämä nyt on [kiinni] (...) Itsekin kun mediasta soitteli ja kyseli taustoja, niin kyllähän sitä alettiin aika ilmeisesti sanoa, että kenelle sitä pelattiin sitä Mustaa Pekkaa. (...) Ja kyllähän se tietyllä tavalla vähän jäikin (...) SAK:n käteen se Musta Pekka, siitä se syyllinen. (...) Kyllähän sitä siinä mielessä käytettiin mediaa siinä vaiheessa, että alettiin pohjustaa sitä syyllistä niin sanotusti. (Hallituspuolue)

Järjestöjen välinen asetelma ja mediapaine johtivat siihen, että SAK todellakin tunnisti luottamuspääomansa horjuvan. Luottamuksen saavuttamiseen ei enää riittänyt kiristyskertomuksen mukainen hallituksen toimien kritiikki ja joukkovoimalla uhkailu, vaan paine osallistua kilpailukykyongelman ratkaisuun jollain positiivisella tavalla kasvoi syyskuun alkupuolella.

Meidäthän oli vähän ajettu nurkkaan. Että kun meillä ei ollut silloin meilläkään semmoista selkeää esitystä, ja vaan sitä penättiin (...) ainakin julkisuuden ja maan hallituksen puolelta, että mikä se SAK:n se halu on, että mitä pitäisi tehdä. Tämä paine kasvoi. (Ammattiyhdistysliike)

Hallitus puolestaan vaikutti itsevarmalta ilmoittaessaan, että lupaamiensa budjettileikkausten sijaan se etsiikin keinoja, joilla se voisi parantaa yritysten kilpailukykyä ilman työmarkkinajärjestöjen tukea. Hallitus julkisti suunnittelemansa toimenpiteet syyskuun 8. päivä. Se muun muassa aikoi leikata ylityö- ja sunnuntaikorvauksia sekä rajoittaa lailla työmarkkinajärjestöjen oikeuksia sopia

työehdoista. Ammattiyhdistysliike koki joutuneensa tilanteeseen, jossa sen vaikutusvalta oli vaarassa heiketä. Se ei nähnyt myöskään työnantajapuolella motivaatiota tulla ammattiyhdistysliikettä vastaan, koska hallituksen toimenpiteet tuntuivat toteuttavan työnantajien tavoitteet. Ratkaisuksi tähän SAK esitti oman mallinsa yhteiskuntasopimukseksi ja toi sen näyttävästi julkisuuteen 24. syyskuuta. SAK tarjosi monia työnantajapuolen tavoittelemia asioita, kuten palkankorotusten nollalinjaa vuodelle 2017 sekä periaatetta, että vientiteollisuus määrittelisi palkankorotusten ylärajan. Tällä luottamusperformanssilla SAK pyrki osoittamaan vastuunsa kilpailukykyongelman ratkaisemisessa. Samalla se haastoi työnantajapuolen aloittamaan neuvottelut uudelleen.

Kyllä se arvio oli myöskin, että yhteiskunnallinen ilmapiiri kuitenkin on tällä hetkellä sellainen, että jos me oltaisiin jääty vaan juntuamaan ja sanottu, että mikään ei saa muuttua, niin kyllä meidän vaikutusvalta olisi siinä vähentynyt ihan selkeesti. (...) Sillä että tuo itse aloitteellisesti ehkä vähän yllättäviäkin palikoita, niin se oli vaan välttämätöntä. (...) Jos me ei oltaisi tehty tätä, niin me oltaisiin koko aika oltu vaan siinä asennossa, että me joudutaan vastustamaan maan hallituksen toimia ja EK olisi saanut istua ihan kaikessa rauhassa sivussa ja katsella päälle. (Ammattiyhdistysliike)

SAK onnistuikin aloitteellaan kääntämään voimasuhteet omaksi edukseen. Mediajulkisuudessa SAK:n ehdotusta kiiteltiin, ja jopa valtiovarainministeriön entinen valtiosihteeri Raimo Sailas ihmetteli (HS 6.10.2015), miksei SAK:n ehdotus kelpaa hallitukselle. Ammattiyhdistysliikkeen asema vahvistui syksyllä myös siksi, että hallituksen suunnittelemassa kilpailukyvyn parantamiseen tähtäävissä lakiehdotuksissa alkoi ilmetä ongelmia.

Hallitus hyödynsi kätilöiden arvoperformanssia ja mukautui sen vaatimuksiin

Arvot viittaavat tässä laajasti jaettuihin eettisiin ideaaleihin, kuten oikeudenmukaisuuteen ja tasa-arvoon. Arvoperformanssin avulla voidaan kyseenalaistaa jokin suunnitelma tai väite pitämällä sitä epäoikeudenmukaisena. Yhteiskuntasopimuksen yhteydessä yksi tyypillinen arvoperformanssi koski neuvottelujen tasapuolisuutta: jos työnantaja saa hyötyä työntekijöiden etuja leikkaamalla, tämä pitäisi vastavuoroisesti korvata työntekijöille. Vaikka nämä performanssit usein kyseenalaistettiin julkisessa keskustelussa, niiden esittäjät pyrkivät kuitenkin vahvistamaan niillä omaa arvoperustaista vaikutusvaltaansa. Tämä tasapuolisuusperformanssi kytkeytyi usein kiristyskertomukseen, jonka mukaan hallitus painostaa ammattiyhdistysliikettä hyväksymään epäoikeudenmukaisen ja työmarkkinaperinteen vastaisen sopimuksen.

Toiset arvoperformanssit kytkeytyivät leikkauskertomukseen. Sen mukaan hallituksen suunnitelmat olivat epäoikeudenmukaisia, kohtuuttomia ja suunnattu jo ennestään heikossa asemassa oleviin. Arvoperformansseilla horjutettiin erityisesti hallituksen pakkolakisunnitelmia. Ehkä mieliinpainuvin esimerkki tällaisesta performanssista oli kahden kättilön esiintyminen 16. syyskuuta Yleisradion A-studiossa pääministeri Juha Sipilän televisiopuheen jälkeen. Kättilöt kertoivat, kuinka he ymmärtävät kilpailukykytavoitteen mutta eivät voi hyväksyä ratkaisua, joka kohtelee pienipalkkaista vuorotyötä tekeviä näin epäoikeudenmukaisesti. Leikkauskertomus ja siihen kytkeytyvät arvoperformanssit alkoivat julkisuudessa nousta entistä vahvemmin kilpailukykykertomuksen ja siihen kytkeytyvien tietoperformanssien rinnalle.

Esimerkiksi pienipalkkaisille naisille julkisella sektorilla, niillehän on ollut lyömäaseena juuri tämä, ja ne pystyy inhimillistämään ja viemään ihmisen kokoiseksi ne hirmu hyvin. Samoin mä luulen, että me onnistuttiin aika hyvin myös siinä, että jos ihminen tienaa kokoaikatyöstään vähän yli kaksi tonnia kuukaudessa bruttona, niin

onko oikeutettua viedä siitä viisi prossaa veks? Nämä argumentit toimii meidän hyväksi kyllä ihan selkeästi. (Ammattiyhdistysliike)

A-studiossa esiintyneet kättilöt ehdottivat ylityökorvausten leikkausten sijaan lomarahojen leikkaamista, koska heidän mielestään se kohtelisi eri työntekijäryhmiä tasapuolisemmin. Tämä vaihtoehto oli ollut esillä hallituksessa, mutta se oli hylätty, koska ajateltiin, että lomarahoihin ei voi puuttua lainsäädännöllä. Ylityön ja sunnuntaityön korvauksista nousseen voimakkaan julkisen kritiikin jälkeen virkamiehet kuitenkin keksivät, että säätämällä lomarahoista lailla voitaisiin niiden tasoa sittenkin rajoittaa, ja näin päätettiin tehdä. Hallitus hyödynsi kättilöiden televisioesiintymistä osoittamalla ymmärtävänsä esitettyjä arvonäkökohtia ja ottavansa ne huomioon. Samalla kättilöiden performanssi tuki hallitusta viestimällä ammattiyhdistysliikkeen johdolle, että jäsenistössä on valmiutta leikkauksiin, kunhan ne tehdään tasapuolisesti.

Nämä järjestöt sano julkisuudessa ja myös julkisuuden ulkopuolella, että tarttukaa niihin lomarahoihin. Silloin tämä oli helppo. Tuolla pääministerin huoneessa me todettiin, että okei, tämä tuntuu nyt monesta ihmisestä tosi pahalta tämä näitten sunnuntailisien leikkaaminen, että nyt kaikki tarjoaa sitä lomarahaa. Sillai se meni. (Virkamies)

Peruskysymys siitä, että kuinka paljon tämä tällöinen median kautta välittyvä kritiikki vaikuttaa itse päätösten substanssiin, niin mä sanoisin, että hyvin vähän sittenkään. (...) Siinä oli varmaan mediastrategia – en tiää oliko se keksitty vai oliko se ihan hetkessä syntynyt – kun Sipilä totesi, hän kuunteli näitä kättilöitä, niin ne neuvoi, että ottakaa lomarahasta. Hän ei saanut sitä lomarahaesitystä mistään täältä järjestöistä. (...) Se oli ilman muuta semmoista, jossa median kautta toimittiin eri

suuntiin ja saatiin hyväksyttävyyttä sille, että se lomarahaleikkaus koetaan paljon pehmeämpänä, kun sitten tämmöiset rivityöntekijät ja vielä kätilöt kannattaa.

(Hallituspuolue)

Yllä esitetyissä lainauksissa haastateltavilla on erilainen käsitys järjestöjen roolista. Virkamiehen mukaan järjestöjen suopeus lomarahojen leikkaukselle oli olennainen syy sille, että hallitus päättikin leikata niistä. Hallituspuolueen edustaja sen sijaan haluaa korostaa hallituksen itsenäistä, työmarkkinajärjestöistä riippumatonta toimintatilaa. Virkamiehen kommentti kuitenkin viittaa siihen, että hallitus mielellään haki ratkaisuja, jotka järjestöjen olisi mahdollisimman helppo hyväksyä. Oppositioapuolueen edustaja tiivistää kätilötapauksen kriittisempään sävyyn mutta kuitenkin hyvin samalla tavalla:

No, edelleen mä tuon sen kätilön sinne, että media toi aika vahvasti, meni mukaankin myös siihen tarinaan (...) Ja se mahdollisti nimenomaan tämän oikeudenmukaisuuskeskustelun, että tehdään näistä meidän esityksistä vähän oikeudenmukaisempia. Ikään kuin näyttäytytään sankareina, kun leikataan edelleen ihan hirveesti, mutta ei leikata ihan niin paljon kuin ekana päätettiin leikata.

(Oppositioapuolue)

Tietoperformansseilla tuettiin kilpailukykykertomusta ja horjutettiin leikkauskertomusta

Tieto viittaa todellisuuden ominaisuuksiin. Poliitikon toimintasuunnitelma voidaan kyseenalaistaa osoittamalla sen perustuvan virheellisiin taustatietoihin. Vakuuttava asiantuntemus puolestaan tuo sanavaltaa poliittisia ratkaisuja muotoiltaessa. Yhteiskuntasopimus-tapauksessa olennaisimmat tietoperformanssit olivat arvioita taloustilanteesta. Toinen tärkeä teema koski

työmarkkinaosaamista. Työmarkkinajärjestöt korostivat omaa osaamistaan, ja erityisesti oppositio ja työntekijäjärjestöt kyseenalaistivat hallituksen osaamista.

Hallituksen ja työnantajien tietoperformanssit kytkeytyivät kilpailukykykertomukseen. Näitä performansseja oli vaikea kyseenalaistaa, koska ongelmat teollisuuden kilpailukyvyssä tunnustettiin myös työntekijäjärjestöissä. Erimielisyyksiä oli siitä, kuinka paha kilpailukykyongelma on ja kuinka nopeasti ja millä keinoin ongelmaa pitäisi korjata. Hallitus tuntui lukkiutuneen 5+5+5 -tavoitteeseensa, jossa ensimmäinen viisi prosenttia kilpailukyvyistä saavutettaisiin maltillisilla palkkaratkaisuilla, toinen viisi prosenttia yksikkötyökustannuksia alentamalla ja kolmas viisi prosenttia työn tuottavuutta kehittämällä. Ammattiyhdistysliikkeessä mielipiteet vaihtelivat siinä, pitääkö yksikkötyökustannuksia alentaa vai riittääkö pelkkä palkkamaltti.

Mä luulen, että se on aika jaettu ja ymmärretty, että meillä on kilpailukykyongelma. (...) Mutta diagnoosin jälkeen sitten siitä lääkityksestä ollaan vähän eri mieltä. (...) Me pystytään tekemään erittäin maltillisia, ollaan tarjottu nollaratkaisuja tämmöisessä tilanteessa. (...) Mutta sitten että jos me halutaan tehdä näitä, puhutaan rakenteellisia uudistuksia, esimerkiksi lisäämään työaika merkittävästi tai jotain muuta. Se on huomattavasti vaikeampi tie. Ja mun mielestä kannattaisi tietysti käyttää sitä tietä, mikä on se helpompi tie. (Ammattiyhdistysliike)

Kyllä tässä oikeasti on tämä kilpailukykyongelma, ja nyt meillä on tällainen nollainflaatiotilanne koko Euroopassa. Mikä tarkoittaa sitä, että pelkästään tekemällä maltillisia palkkaratkaisuja ne erot kapenee tosi hitaasti. Että siihen menee sitten se kymmenen vuotta suurin piirtein, ennen kuin nämä tasot palautuu (...) sellaiseen

asetelmaan missä ne oli vuonna 2005 tai 2006. Että kyllä tälle hommalle asiallisetkin perustelut on löydettävissä tuolta talouden puolelta. (Ammattiyhdistysliike)

Hallitus ja työnantajat onnistuivat kesän 2015 tietoperformansseillaan saamaan työntekijäpuolen neuvottelupöytäan, vaikka työehtosopimusten umpeutumiseen oli vielä yli vuosi aikaa.

Tietoperformanssit vakuuttivat järjestöjen jäsenistöä siitä, että kilpailukyvyyn kohentaminen on tarpeen. Tämä puolestaan antoi järjestöjohtajille mandaatin neuvotella ja loi paineen löytää ratkaisuja.

Menestyksekkäs asioiden ajaminen pitää sisällään sekä sen että, ehkä aikajärjestyksessä, sen että luodaan se paine median ja muuta kautta, tällainen kansalaiskeskustelupaine. Poliittinen paine, voi sanoa. Ja sitten siinä seuraavassa vaiheessa, sen paineen ajamana, aloitetaan neuvottelut, tehdään neuvotteluesitys. Ja luodaan se tilanne, että sitten pitää saada ratkaisu. Ja voihan sanoa näin, että nyt on työnantajat toimineet just näin tässä. On luotu tämä kilpailukyky, tosin se on aito ongelma se kilpailu, se ei ole pelkästään mediassa luotu ongelma vaan aito. Mutta tässä on kuitenkin rummutus siitä, että pitää kilpailukykyä parantaa. Ja sitten on hallitus mukana tässä tosi voimakkaasti. Ja nyt sitten on sopimuspöytä avattu. Katsotaan sitten, tuleeko siitä mitään. Mutta kyllä nyky maailmassa asioiden menestyksekkäs ajaminen, siihen liittyy kyllä oleellisesti tämä mediassa luotu paine. (Ammattiyhdistysliike)

Kilpailukykykertomuksen ja siihen kytkeytyvien tietoperformanssien vahvuuden takia ammattiyhdistysliikkeen oli kesällä vaikea kieltäytyä hallituksen ehdottamista yhteiskuntasopimusneuvotteluista. SAK:n päätös olla sitoutumatta ennalta määriteltyyn

tavoitteeseen horjutti sen luottamusperustaista pääomaa, etenkin kun STTK ja Akava hyväksyivät tavoitteen. Kuten yllä on kuvattu, SAK kuitenkin vahvisti uudelleen vaikutusvaltaansa omalla, tiedollisestikin vahvalla kriisisopimusesityksellään (24.9.). Esitys sisälsi konkreettisia ehdotuksia, jotka olisivat alentaneet työvoimakustannuksia ja tuoneet vakautta työmarkkinoille.

Samalla kun työntekijäpuoli vahvisti asemiaan, tietoperustainen kritiikki hallituksen lakipakettia kohtaan voimistui. Yksi haastatteluissa korostunut kritiikin kohde oli hallituksen haparointi ylityökorvausten ja lomarahojen leikkauksissa. Vaikka ylityökorvausten leikkausten vaihtaminen lomarahaleikkauksiksi oli hallitukselta menestyksekkäs arvoperformanssi, tietoperformanssina se ei onnistunut yhtä hyvin. Kävi nimittäin ilmi, että hallituksen esitys määräisi lomarahat myös sellaisille yrityksille, joilla niitä ei aiemmin ollut lainkaan. Päätösten seuraukset näyttivät tulevan hallitukselle yllätyksenä, mikä oli omiaan heikentämään sen tietoperustaista vaikutusvaltaa. Hallituksen taipumus tehdä nopeita linjauksia ja valmistelun edetessä peräytyä niistä nostatti yleisemminkin kritiikkiä ja epäilyksiä hallituksen osaamista kohtaan. Toisaalta toimintatapa sai myös ymmärrystä etenkin hallituspuolueiden omista riveistä: ei lukkiuduta arvovaltakysymyksiin vaan korjataan pragmaattisesti linjaa, kun tarvetta ilmenee.

Maan hallitusta on horjuttanut se, että kun ne (...) päättivät yhtäkkiä nämä ylityökorvaukset ja sunnuntailisät korvata tällä lomarahaleikkauksella. Ja sitten kun havaitsivat, että kaikille ei olekaan lomarahaa, niin sitten he päättivät säätää tämmöistä lomarahaa ja sitä leikata, et se horjutti maan hallituksen uskottavuutta paljon. (...) Tämmöinen kääntäminen ja vääntäminen ei yleensä johda mihinkään hyvään. Se antaa kuvan siitä, ettei tiennyt mitä oli alun perin päättämässä.

(Työnantajajärjestö)

Se täytyy sanoa Sipilästä, että hän on aika pragmaattinen kyllä johtajana, että siinä mielessä vähän (...) poikkeuksellinen poliitikko. (...) Hänelle kun avaa jonkun asian, että (...) olisi loogisempaa tehdä näin, niin kyllä hän pystyy muuttamaan mielipiteitään siinä. (...) Eikä hänelle selvästikään tuota ongelmia myöntää, että hänen aikaisempi kanta on ollut jollakin asteella vähän virheellinen. (Hallituspuolue)

Toinen lakipakettiin liittyvä epävarmuus koski sen perustuslainmukaisuutta. Hallitus kertoi varmistaneensa asiantuntijoilta, että lainsäädäntö tulee olemaan perustuslain ja kansainvälisten sopimusten mukainen. Nämä vakuuttelut eivät kuitenkaan vakuuttaneet kovin hyvin edes lain valmistelijoita itseään. Ongelman käsittely julkisuudessa lisäsi valmistelijoiden kokemaa painetta:

No ainakin se [mediajulkisuus] sillä tavalla heijastui, että koko ajan minä tiesin sen, että tässä on tehtävä hartiavoimin töitä, jotta mä saan sen perusteltua niin hyvin kuin se on tehtävissä. Vedenpitäväksi tätä ei voi sanoa kukaan. (Virkamies)

Hallituksen haparointi lakipaketin valmistelussa vaikutti ilmeisesti myös työnantajaleirin tilannearvioon. Se ei voinut luottaa hallituksen tiedolliseen ja voimaan perustuvaan toimintakykyyn samassa määrin kuin aiemmin kesällä, ja toisaalta SAK:n kriisisopimusesitys loi sekä tieto- että luottamusperustaista painetta lähteä uudelleen neuvotteluihin. Seuraavassa lainauksessa työntekijäjärjestön johtaja arvioi kehitystä marraskuussa 2015 neuvottelujen ollessa taas uudelleen käynnissä:

EK:n taholta aluksi toiminta oli aika passiivista. Ehkä luotettiin siihen, että hallitus toimii vähän heidän puolestaan tietyllä tavalla. Sitten he havaitsivat, että (...) ei se ihan niin mene. (...) Etelärannalle taisi tulla vähän kiire lähteä itse mukaan

määrittelemään näitä asioita – mä sanon ehkä vähän turhankin tylästi – eikä piiloutua sitten hallituksen taakse. Nyt he ovat olleet selkeämmin mukana tässä. Yhtenä isona (eleenä?) oli varmasti se SAK:n tarjous tästä nollaratkaisusta ja Ruotsin mallin mukaisesta työmarkkinaratkaisusta. (Ammattiyhdistysliike)

Tietoperformanssit näyttivät olevan performanssilajeista ainoa, jolla kyettiin tukemaan tai horjuttamaan kaikkia muita vaikutusvallan muotoja. Esimerkiksi arvoperformanssia työntekijöiden ja työnantajien kesken tasapuolisesta sopimisesta horjutettiin kilpailukykykertomukseen nojaavalla tietoperformanssilla, jonka mukaan tasapuolista ratkaisua ei voida tehdä, koska tarkoitus nimenomaan on keventää työnantajan kustannuksia. Hallituksen lakipakettia kohtaan esitetty tietoperustainen kritiikki puolestaan horjutti sekä hallituksen luottamusta että voimaa. Tiedolla näyttää siis olevan jollain tavalla erityinen asema auktoriteettiperformanssien joukossa. Tiedon voi toki sivuuttaa ja tiedon pohjalta voi tehdä erilaisia arvovalintoja, mutta tieto kuitenkin määrittää, miten erilaisiin arvopäämääriin on mahdollista päästä sekä mitä näistä arvovalinnoista voi seurata. Arvot ja luottamus ovat enemmän tai vähemmän sopimuksenvaraisia asioita, mutta oikeaksi tiedettyä tietoa ei voi sopia toiseksi. Tiedosta juontuvaa valtaa kuitenkin heikentää se, että monimutkaisissa kysymyksissä tieto on usein epävarmaa ja jättää tilaa epäilyksille ja vaihtoehtoisille oletuksille.

Lopuksi

Vuoden 2015 yhteiskuntasopimushanke oli poikkeuksellinen ennen kaikkea siksi, että uusi hallitus tarttui totuttua määrätietoiseen työmarkkinapolitiikkaan ja asetti työmarkkinajärjestöille etukäteen määritetyt tavoitteet yksikkötyökustannusten alentamiseksi. Tapauksessa purkautui jo pitkään kasautunut paine muovata työmarkkinapolitiikan pelisääntöjä. Siinä kamppailtiin paitsi

työehdoista myös työmarkkinajärjestelmästä eli politiikan, elinkeinoelämän ja ammattiyhdistysliikkeen välisistä valtasuhteista.

Järjestelmäkamppailu näkyi niin Helsingin Sanomien jutuissa kuin tutkimushaastatteluissa.

Erityisesti ammattiyhdistysliikkeen ja opposition edustajat pahoittelivat hallituksen uutta toimintatapaa. Heidän suosimassaan kiristyskertomuksessa hallitus asettui konnan rooliin.

Elinkeinoelämä suhtautui hallituksen toimintaan myönteisemmin. Toimet nähtiin

kilpailukykykertomuksen mukaiseksi pyrkimykseksi kehittää työmarkkinoita ja tukea suomalaisen teollisuuden toimintaedellytyksiä. Hallitus teki juuri niin kuin esimerkiksi Elinkeinoelämän

valtuuskunnan puheenjohtaja Vesa Vihriälä (2013) oli suositellut: hallituksen ja poliittisten

puolueiden on otettava selkeästi vastuu politiikkauudistusten määrittämisestä, kun taas eturyhmien

ja muiden asiantuntijoiden on tyydyttävä konsultoivaan rooliin. Näin politiikkaa voidaan Vihriälän

mukaan tehdä demokraattisemmin ja yhteiskunnan kokonaisedun näkökulmasta sen sijaan, että

intressitahot pyrkivät optimoimaan vain omia etujaan. Työmarkkinoiden muutosta jyrkensi se, että

elinkeinoelämä jatkoi irtautumistaan keskitetystä sopimistavasta ja päätti marraskuussa 2015

lopettaa keskitettyjen sopimusten tekemisen kokonaan kevään 2016 jälkeen.

Koska pelissä oli myös työmarkkinoiden sääntöjen ja valtasuhteiden pysyvämpi muutos, panokset

työmarkkinajärjestöille olivat korkeat. Kamppailua käytiin politiikkaverkostoissa, mutta osapuolten

vaikutusvaltaan vaikuttivat myös mediajulkisuuden tapahtumat. Mediassa esitettyjen arvo-, tieto-,

luottamus- ja voimaperformanssien avulla osapuolet legitimoivat vallankäyttöään ja loivat sille

uskottavuutta. Performanssit olivat erityisen tärkeitä mandaatin näkökulmasta: mediassa esitetyt

käsitykset taloustilanteen ongelmista tai leikkausten epäoikeudenmukaisuuksista eivät niinkään

pyrkineet vakuuttamaan politiikkaverkostojen *osallisia* tiedollisesti tai arvopohjaisesti. Sen sijaan

näillä performansseilla pyrittiin vaikuttamaan erityisesti hallituksen ja ammattiyhdistysliikkeen

toiminnan oikeutukseen *äänestäjien ja ammattiliittojen jäsenten* keskuudessa.^{ix} Tämä puolestaan heijastui voimaan perustuvaan vaikutusvaltaan politiikkaverkostoissa. Selkeimmin performanssien vaikutus näkyi syyskuun lopussa, kun hallituksen vaikutusvalta alkoi heiketä SAK:n kriisiosimusehdotuksen saaman myönteisen vastaanoton ja hallituksen lakipaketin kohtaaman kritiikin takia.

Tarkastelujakson (27.5.2015–30.9.2015) jälkeen neuvottelut jatkuivat, kunnes ne joulukuun alussa jälleen katkesivat. Samalla hallitus jatkoi lakipakettinsa valmistelua, vaikka sen perustuslailliset ja muut ongelmat kävivät yhä ilmeisemmiksi. Tämän vuoksi hallitukselle tuli entistäkin tärkeämmäksi, että työmarkkinajärjestöt pääsisivät ratkaisuun. Neuvottelut käynnistyivätkin jälleen tammikuun 2016 lopussa. Kevättalven olennaisia käännteitä olivat hallituksen ilmoitus lopettaa lakipaketin valmistelu työmarkkinajärjestöjen neuvottelujen ajaksi sekä linjaus, että paikallisen sopimisen ehdoista sovitaan työmarkkinajärjestöjen kesken. Näillä linjauksillaan hallitus edesauttoi kilpailukyky sopimuksen syntymistä. Samalla hallitus kuitenkin peräytyi aiemmasta määrätietoisesta roolistaan työmarkkinoiden uudistamisessa ja palautti uudistuksia koskevaa päätösvaltaa työmarkkinajärjestöille. Lopputulosta vahvisti myös kilpailukyky sopimuksen kirjaus, että ”hallitus valmistelee työlainsäädäntöön ja ansiosidonnaiseen sosiaaliturvaan tehtävät muutokset yhdessä työmarkkinaosapuolten kanssa”.

Empiirisen analyysin ohella artikkeli pyrki kehittämään kertomuksellisen politiikka-analyysin metodiikkaa yhdistämällä siihen kommunikatiivisen toiminnan teorian ja valtatutkimuksen käsitteistöä. Tieto, arvot, luottamus ja voima osoittautuivat erottelukykyisiksi kategorioiksi performanssien analyysissä ja myös merkityksellisiksi ulottuvuuksiksi osapuolten vallan ja sen legitimaation kannalta. Ne osoittivat, mihin nimenomaisiin kategorioihin osapuolten vaikutusvalta poliittisen draaman eri vaiheissa nojasi. Hallituksen kilpailukykykertomuksessa korostuivat

tietoperformanssit. Työntekijäjärjestöjen kiristyskertomuksessa korostuivat luottamusperformanssit ja leikkauskertomuksessa arvoperformanssit.

Kommunikatiivisen toiminnan teoriasta johdettu käsitteistö on perusteltu myös siksi, että auttaa ymmärtämään julkisuuden demokraattisten ideaalien näkökulmasta tärkeää vallan ja rationaalisen kritiikin välistä dynamiikkaa. Mediassa esitetyt auktoriteettiperformanssit pakottivat yhteiskuntasopimuksen osapuolet vastaamaan niin tieto-, arvo- kuin luottamusperustaiseen kritiikkiin. Vaikka sekä kritiikki että siihen vastaaminen olivat usein tarkoitushakuisia, silti niidenkin oli otettava rationaalisen jatkokritiikin mahdollisuus huomioon.

Julkisuuden legitimaatiokamppailussa saavutettu vaikutusvalta näytti politiikkaverkostoissa menettävän normatiivista luonnettaan ja muuntuvan voimaksi. Tässä tulokset tukevat aiemman tutkimuksen (Herkman 2008; Kantola 2002; Kunelius ym. 2010) havaintoja julkisen keskustelun ja politiikkaverkostoissa käytävän keskustelun erillisyydestä: tuki omalle politiikalle hankitaan julkisuudessa osittain erilaisen argumentaation avulla kuin mitä käytetään politiikkaverkoston sisäisissä keskusteluissa. Mediajulkisuudesta harvoin tulee esiin sellaista uutta tietoa tai näkökulmaa, jota ei olisi politiikkaverkostossa jo käsitelty. Mediajulkisuus voi kuitenkin nostaa tällaisen näkökulman poliittisen vallan kannalta ajankohtaiseksi ja merkitykselliseksi. Tällöin julkisuudessa korostuvat rationaaliset pätevyysvaateet voivat lisätä tai heikentää osapuolten voimaan perustuvaa vaikutusvaltaa politiikkaverkostoissa.

Yhteiskuntasopimushankkeessa mediaperformansseissa onnistuminen selvästi vaikutti toimijoiden valta-asemaan, mikä puolestaan näytti heijastuvan ratkaisujen sisältöön. Kuten yksi haastatelluista totesi, menestyksekkäs asioiden ajaminen edellyttää mediapaineen luomista. Ensi näkemältä tulos poikkeaa aiemmasta tutkimuksesta, jossa median vaikutus itse päätöksiin on nähty vähäiseksi ja

median vallan kohdistuvan lähinnä siihen, mitkä asiat nousevat julkisuuden asialistalle (esim. Kunelius ym. 2010; Vesa 2013; Vesa ym. 2015). Ero voi kuitenkin selittyä sillä, että nyt huomion kohteena olivat ratkaisujen sisältöjen sijaan enemmän toimijoiden keskinäiset valtasuhteet. Niihin media näyttää vaikuttavan välittömämmin. Toiseksi kyse voi olla myös tulosten esittämisen retoriikasta. Aiemmat tutkimukset painottivat tekijöitä (olosuhteet, pelisäännöt, rakenteet, intressit, valtaresurssit), jotka sanelevat liikkumavaran, josta ylipäättään voidaan neuvotella. Tässä tutkimuksessa taas kiinnitettiin enemmän huomiota siihen, mitkä tekijät vaikuttavat tuon pienen neuvotteluvaran sisällä.

Tulokset tukevat medioitumishypoteesia siinä, että mediajulkisuudesta on selvästikin tullut tärkeä arena työmarkkinaosapuolten välisille legitimaatiokamppailuille. Medioituminen näyttää myös ulottuvan paitsi julkisuuden myös päätöksenteon tasolle, politiikkaverkostojen vuorovaikutukseen. Olisi kuitenkin liioiteltua sanoa, että työmarkkinapolitiikka olisi julkisuusvetoista tai että sitä tehtäisiin median ehdoilla. Media on osapuolille resurssi, jota käytetään omien intressien edistämiseen. Medialogiikka puolestaan näkyy siinä, että julkisuudessa viestejä pelkistetään, tarinallistetaan ja dramatisoidaan. Tämän performatiivisen ja dramatisoivan puolen lisäksi median ja julkisuuden logiikkaan kuitenkin sisältyy yllä kuvatulla tavalla myös kytkentä tiedon, arvojen ja luottamuksen rationaaliin arviointiin ja kritiikkiin. Journalismin eetokseen kuuluu tukea julkisuuden tätäkin puolta (ks. Reunanen ja Koljonen 2016). Habermasilaisittain sanoittaen voikin ehkä ajatella, että mediajulkisuus jossain määrin tuo elämismaailman kriittisen (kommunikatiivisen) tuulahduksen järjestelmäimperatiiveista muuten niin raskaaseen (strategiseen) työmarkkinapolitiikkaan.

LÄHTEET

Alasuutari, Pertti, Rautalin, Marjaana ja Syväterä, Jukka. 2016. Organisations as epistemic capital: the case of independent children's rights institutions. *International Journal of Politics, Culture, and Society* 29:1, 57–71.

Betz, David. 2008. The virtual dimension of contemporary insurgency and counterinsurgency. *Small Wars & Insurgencies* 19:4, 510–540.

Chong, Dennis ja Druckman, James N. 2013. "Counterframing effects." *The Journal of Politics* 75:1, 1–16.

Compston, Hugh. 2009. Networks, resources, political strategy and climate policy. *Environmental Politics* 18:5, 727–746.

Cottle, Simon (toim.). 2003. *News, public relations and power*. London: Sage.

Davis, Aeron (207) *The mediation of power: a critical introduction*. London & New York: Routledge.

Esser, Frank ja Strömbäck, Jesper (toim.). 2014. *Mediatization of politics: understanding the transformation of western democracies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Geuss, Raymond. 2001. *History and illusion in politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Habermas, Jürgen. 1991. *The theory of communicative action. Vol 1. Reason and the rationalization of society*. Translated by Thomas McCarthy. Cambridge: Polity Press.

Hajer, Maarten A. 2009. *Authoritative governance: policy-making in the age of mediatization*. Oxford: Oxford University Press.

Herkman, Juha. 2008. Poliitiikan viihteellistymistä vai professionalisoitumista? Haastattelututkimus vuoden 2006 presidentinvaaleista. *Politiikka* 50:2, 87–99.

Jacobs, Ronald N. ja Sobieraj, Sarah. 2007. Narrative and legitimacy: US congressional debates about the nonprofit sector. *Sociological Theory* 25:1, 1–25.

Jones, Michael D. ja McBeth, Mark K. 2010. A narrative policy framework: clear enough to be wrong? *Policy Studies Journal* 38:2, 329–353.

Kajanoja, Lauri (2015) Kuinka paljon kustannuskilpailukyvyyn pitäisi parantua? Euro & Talous. Suomen Pankin ajankohtaisia artikkeleita taloudesta. Verkkojulkaisu.

<http://www.eurojatalous.fi/fi/2015/artikkelit/kuinka-paljon-kustannuskilpailukyvyyn-pitaisi-parantua/> (Haettu 14.12.2016)

Kantola, Anu (2002) *Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä*. Helsinki: Loki-kirjat.

Klijn, Erik-Hans. 2008. Governance and governance networks in Europe. *Public Management Review* 10:4, 505–525.

Kunelius, Risto ja Reunanen, Esa. 2012. Media in political power: a Parsonian view on the differentiated mediatization of Finnish decision makers. *The International Journal of Press/Politics* 17:1, 56–75.

Kunelius, Risto, Noppari, Elina ja Reunanen, Esa. 2010. *Media vallan verkoissa*. Tiedotusopin laitoksen julkaisu A 112. Toinen, korjattu painos. Tampere: Tampereen yliopisto.

March, James ja Olsen, Johan. 2013. The logic of appropriateness. Teoksessa Goodin, Robert E. (toim.) *The Oxford handbook of political science*. Verkkojulkaisu
DOI:10.1093/oxfordhb/9780199604456.013.0024

Miskimon, Alister, O’Loughlin, Ben ja Roselle, Laura. 2013. *Strategic narratives: communication power and the new world order*. New York: Routledge.

Petrocik, John R. 1996. Issue ownership in presidential elections, with a 1980 case study. *American Journal of Political Science* 40:3, 825–850.

Rainio-Niemi, Johanna. 2014. A Nordic paradox of openness and consensus? The case of Finland. Teoksessa Götz, Norbert ja Marklund, Carl (toim.) *The paradox of openness: transparency and participation in Nordic cultures of consensus*. Leiden: Brill, 27–49.

Reunanen, Esa. 2012. Mediapääoma poliitikkojen kokemana. *Media & Viestintä* 35:2, 5–22.

Reunanen, Esa ja Harju, Auli. 2012. *Media iholla. Poliitiikan julkisuus kansanedustajien ja aktivistien kokemana*. Tampere: Tampere University Press.

Reunanen, Esa ja Koljonen, Kari. 2016. Not partisans, but participants: the quantity and quality of journalistic interventionism in Finnish journalists' professional ethos. *Journalism Studies*. Julkaistu verkossa 8.7.2016. DOI:10.1080/1461670X.2016.1204940

Reunanen, Esa ja Kunelius, Risto. 2016. Authority performances in mediatized policy networks. Julkaisematon alustus International Journal of Press/Politics -konferenssissa Oxfordissa 29.9.2016.

Roselle, Laura, Miskimmon, Alister ja O'Loughlin, Ben. 2014. Strategic narrative: a new means to understand soft power. *Media, War & Conflict* 7:1, 70–84.

SAK. 2015. SAK edellyttää yhteiskuntasopimukselta tasapuolisuutta. SAK:n tiedote 10.8.2015. <http://www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/sak-edellyttaa-yhteiskuntasopimukselta-tasapuolisuutta-2015-08-10> (Haettu 15.12.2016)

Smith, Martin J. 1993. *Pressure, power, and policy: state autonomy and policy networks in Britain and the United States*. New York: Harvester Wheatsheaf.

Valtioneuvosto. 2015. Ratkaisujen Suomi. Neuvottelutulos strategisesta hallitusohjelmasta.

Verkkójulkaisu.

http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Hallitusohjelma_27052015.pdf/75d94d8d-15c9-405a-8a9b-eca4987b635e (Haettu 15.12.2016)

Van Aelst, Peter ja Walgrave, Stefaan. 2016. Information and arena: the dual function of the news media for political elites. *Journal of Communication* 66:3, 496–518.

Vesa, Juho. 2013. Päätöksenteon julkisuus Suomen konsensusjärjestelmässä: tapaustutkimus valtion tuottavuusohjelmasta. *Politiikka* 55:1, 3–20.

Vesa, Juho, Blomberg, Helena ja Kroll, Christian. 2015. Minimal and massive! Politician's views on the media's political agenda-setting power revisited. *The International Journal of Press/Politics* 20:3, 279–296.

Vihriälä, Vesa. 2013. *Konsensuksen kuolema? – Perinteinen kolmikanta ei enää toimi, miksi ja mitä tilalle*. EVA-analyysi 31/2013. Helsinki: EVA.

Weber, Max. 2008 [1919]. Politics as a vocation. Teoksessa Dreijmanis, John (toim.) *Max Weber's complete writings on academic and political vocations*. New York: Algora Publishing, 155–207.

VIITTEET

Artikkeli on tehty Suomen Akatemian rahoittamassa hankkeessa *Medioituminen ja päätöksenteko. Tutkimus median vallasta talouden ja ympäristön politiikkaverkostoissa*. Kiitän Risto Kuneliusta, Pertti Vehkalahtea sekä Politiikka-lehden anonyymejä arvioijia useista hyödyllisistä ideoista ja kommenteista.

ⁱ Kutsun tässä artikkelissa hanketta yhteiskuntasopimukseksi sitoutumatta sanan historiallisiin ja ideologisiin merkityksiin. Yhteiskuntasopimus-sanalla mitä ilmeisimmin pyrittiin tukemaan näkemystä, että omista lyhyen tähtäimen eduista tinkimällä voitaisiin palvella yhteistä pitemmän tähtäimen etua. Keväällä 2016 yhteiskuntasopimus-sanalla sijaan ja rinnalla alettiin käyttää kilpailukyky sopimus-sanaa.

ⁱⁱ Juha Sipilän johtama Keskustan, Kokoomuksen ja Perussuomalaisten muodostama enemmistöhallitus nimitettiin 29.5.2015.

ⁱⁱⁱ Usein viitataan myös Weberin (2008 [1919], 157) tekemään rationaalisen-laidin, traditionaalisen ja karismaattisen auktoriteetin typologiaan. En tässä artikkelissa tee käsitteellistä eroa auktoriteetin, vaikutusvallan ja vallan välille vaan käytän näitä termejä synonyymisesti.

^{iv} Tämä ajatus sisältyi jo Talcott Parsonsin ideaan vallasta poliittisen järjestelmän mediumina. Parsonsin mukaan valta edustaa symbolisesti sen perustana olevia erilaisia valtaresursseja samaan tapaan kuin raha edustaa erilaisia omaisuuslajeja talouden järjestelmässä. Jotta valtaresursseilla olisi merkitystä politiikassa, ne on kyettävä viestimään uskottavasti. (Ks. Kunelius ja Reunanen 2012.)

^v Haastatteluista poimitut lainaukset on editoitu seuraavasti: Kesken jääneet sanat on yleensä täydennetty kokonaisiksi ja täytesanat sekä sanojen toistot on poistettu. Muut poistot on merkitty näkyviin.

^{vi} Kaikkiaan yhteiskuntasopimushankkeesta voi erottaa seuraavat kahdeksan vaihetta.

Ensimmäinen vaihe on joulukuusta 2014 eduskuntavaaleihin 19. huhtikuuta 2015.

Yhteiskuntasopimus oli esillä lähinnä Keskustapuolueen vaalitavoitteena, mutta se ei noussut vaalikamppailussa kovin keskeiseksi, koska mikään puolue ainakaan Helsingin Sanomien sivuilla ei vastustanut ajatusta sinänsä. **Toinen** vaihe kattoi yrityksen tehdä yhteiskuntasopimus samanaikaisesti hallitusneuvottelujen kanssa, ja se päättyi neuvottelujen raukeamiseen 6.

toukokuuta. **Kolmas** vaihe alkoi hallitusohjelman julkaisusta 27. toukokuuta. Hallitusohjelmassa sovittiin uudesta yrityksestä yhteiskuntasopimukseksi. Jakso päättyi neuvottelujen kariutumiseen 20. elokuuta. Tästä alkoi **neljäs** vaihe, jonka aikana hallitus esitteli kilpailukykyyn parantamiseen tähtäävän lakipaketin (8.9.), palkansaajajärjestöt järjestivät mielenosoituksen näitä ”pakkolakeja” vastaan (18.9.) ja SAK esitti oman ehdotuksensa ”kriisisopimukseksi” (24.9.). **Viides** vaihe alkoi, kun työmarkkinajärjestöt aloittivat 28.9. kolmannen kerran neuvottelut yhteiskuntasopimuksesta.

Vaihe päättyi neuvottelujen kariutumiseen 2. joulukuuta. **Kuudes** vaihe alkoi tammikuussa 2016, kun yhteiskuntasopimusneuvottelut käynnistyivät uudestaan. Vaihe päättyi keskusjärjestöjen välisen neuvottelutuloksen syntymiseen (29.2.). **Seitsemäs** vaihe alkoi, kun Palvelualojen ammattiliitto (PAM), Auto- ja kuljetusalan työntekijäliitto (AKT) ja Rakennusliitto kertoivat hylkäävänsä sopimuksen (4.3.) ja EK ilmoitti, että sopimus ei ole riittävän kattava eikä se aloita liittokohtaisia neuvotteluja sopimuksen pohjalta (7.3.). **Kahdeksas** vaihe alkoi, kun PAM ja EK ilmoittivat sittenkin olevansa valmiita neuvotteluihin (17.3.). Kevään aikana käytiin alakohtaisia virka- ja työehtosopimusneuvotteluja, ja hallitus kertoi 2. kesäkuuta luopuvansa pakkolaki-paketistaan ja tekevänsä sitä suurempia veronkevennyksiä mitä kattavammin sopimus hyväksytään. Kun työmarkkinaosapuolet kesäkuun 14. päivänä allekirjoittivat kilpailukyky sopimuksen, sen kattavuus oli jo ylittänyt 85 prosenttia.

^{vii} Kilpailukyky sopimus-sana ei sisälly hakulausekkeeseen, koska sitä alettiin käyttää Helsingin Sanomissa vasta helmikuussa 2016. Aineistoon sisältyvät myös mielipidekirjoitukset. Mukana on yksi vain Helsingin Sanomien verkkosivuilla julkaistu juttu. Kävin läpi hakulausekkeen poimimat Helsingin Sanomien jutut myös varsinaista analyysijaksoa edeltävältä ajalta vuodesta 2014 alkaen.

^{viii} ”Hallitus tekee työelämän osapuolille viimeistään 30.7.2015 mennessä esityksen toimista (yhteiskuntasopimus) yksikkötyökustannusten alentamiseksi vähintään 5 prosentilla sekä muutosturvasta ja siihen liittyvästä koulutusmallista. Hallitus odottaa työelämän osapuolten sitoutuvan kattavasti yhteiskuntasopimukseen 21.8.2015 mennessä.

Mikäli työelämän osapuolet hyväksyvät hallituksen esityksen ja toimet ovat mitattavissa maaliskuussa 2017, hallitus luopuu päättämistään ehdollisista säästöistä ja veronkorotuksista. Lisäksi hallitus on varautunut tukemaan edellä mainittua sopimusta merkittävin tuloveron kevennyksin.

Yhteiskuntasopimuksen ja tehtyjen palkkaratkaisujen nettovaikutusten täytyy vahvistaa julkisen talouden tasapainoa määrällä, joka on vähintään puoli prosenttia suhteessa kokonaistuotantoon vuoden 2019 tasolla näihin kytketyt verkonkevennykset huomioiden.” (Valtioneuvosto 2015, 12)

^{ix} Mediajulkisuuden vaikutuksesta elinkeinoelämän neuvottelijoiden mandaattiin tutkimusaineisto antaa vähemmän tietoa. Myös elinkeinoelämän piirissä vaikuttavat kulloisetkin käsitykset tieto-, arvo- ja luottamusperusteisesti legitimitistä toimintatavasta. On kuitenkin avoin kysymys, missä määrin nämä käsitykset muotoutuvat yleisjulkisuudessa ja missä määrin elinkeinoelämän ammatillisissa verkostoissa ja erityisjulkisuuksissa.